

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Ivona Karpíšková

**Ochrana lidských práv v intencích *acquis
communautaire***

Diplomová práce

Olomouc 2010

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Ochrana lidských práv v intencích *acquis communautaire* vypracovala samostatně a všechny použité citace a prameny jsem uvedla v seznamu použitých zdrojů“.

Dne 12.02.2010 v Olomouci

Ivona Karpíšková

OBSAH

1	Úvod	4
2	Lidská práva	7
2.1	Pojem a historie	7
2.2	Lidská práva, základní práva, občanská práva	8
3	Povaha konstantní judikatury SD.....	13
4	Ochrana lidských práv na úrovni Evropské úmluvy	16
4.1	Typologie práv obsažených v Úmluvě	18
5	Charakteristika Listiny	21
5.1	Změny skrze přijetí Lisabonské smlouvy	22
5.1.1	Výjimky z platnosti k Lisabonské smlouvě.....	24
6	Ochrana lidských práv v primárním a sekundárním právu EU	27
7	Vztah Listiny a Úmluvy	29
7.1	Výklad a použití Listiny	29
7.2	Práva Listiny shodná s Úmluvou	33
7.3	Práva v Listině a v Úmluvě obdobná.....	39
7.4	Práva obsažená pouze v Listině	42
8	Kontrolní mechanismus	48
8.1	Kontrolní mechanismus Úmluvy	48
8.1.1	Původní koncepce	49
8.1.2	Průběh řízení o stížnosti.....	49
8.1.3	Protokol č. 14 a 14 bis	50
8.2	Kontrolní mechanismus Listiny.....	52
9	Závěr	53
	Resumé	58
10	Seznam použitých zdrojů.....	60
	Seznam zkratk.....	63
	Anotace	64

1 Úvod

Evropská unie má po přijetí Lisabonské smlouvy svou právní subjektivitu a vytváří vlastní autonomní právní řád, který propůjčuje jednotlivcům práva a ukládá jim povinnosti.

Dodržování základních práv je jedním ze základních principů Evropské unie a je nezbytnou podmínkou pro její legitimitu. Ochrana lidských práv na úrovni nadnárodní entity je v současnosti aktuální otázkou, s níž se Evropská unie vypořádává. Pojem Evropské unie je dnes a denně zmiňován v médiích, v naší každodenní komunikaci. Její fungování a různé aspekty se dotýkají života každého občana Unie, ať už se tak děje s jejich vědomím či nikoliv. Také se stává více aktuální i pro země stojící mimo Evropskou unii.

Otázka lidských práv a jejich ochrany nebyla při vzniku Unie, respektive Evropského hospodářského společenství, vůbec řešena, původně bylo záměrem vytvořit společenství zcela ekonomického a hospodářského rázu. Postupem času, jak se Unie vyvíjela a rozšiřovala svou působnost, se ukázalo, že otázka lidských práv a jejich ochrany bude stále více aktuální. Vedle Evropské unie stojí Rada Evropy, mezinárodní organizace s dlouhou tradicí, jež chrání lidská práva na vysoké úrovni, skrze dokument nemající ve světě obdoby – Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. Tato úmluva udává základní rozměr ochrany lidských práv na mezinárodní úrovni a vytváří vysoký standard jejich ochrany. Evropská unie po zkrachované Ústavě pro Evropu přijala Lisabonskou smlouvu, jež po větších peripetiích nabyla účinnosti 1. prosince 2009, v níž odkazuje na Listinu základních práv EU, jež se má stát nosným dokumentem chránícím lidská práva na úrovni nadnárodní entity.

Vzhledem k tomu, že Listina sama odkazuje na ustanovení Úmluvy, zabývala jsem se ve své diplomové práci oběma dokumenty. Po stručném vymezení vývoje a pojmu lidských práv jsem rozebrala typologii Úmluvy, jakož i relevantní články platných Protokolů k Úmluvě. K jejich účinnému vymáhání bylo nutné rozebrat i kontrolní mechanismus v rámci Evropského soudu pro lidská práva. Cílem a smyslem této diplomové práce bylo srovnat oba dva dokumenty, tedy jak Úmluvu, tak Listinu, co do rozsahu ochrany lidských práv a zároveň se pokusit najít styčné body. Zároveň jsem poukázala na to, v jakých částech, resp. v jakých právech se oba dokumenty zcela rozcházejí. Listina základních práv je dokumentem velmi rozsáhlým, avšak oproti Evropské úmluvě o ochraně lidských práv relativně novým, proto je teprve na následujícím vývoji, jaká pozitiva či negativa přinese. Kontrolní mechanismus Listiny je čistě otázkou budoucí praxe, snažila jsem se vymezit svůj pohled na tuto oblast, jakým směrem by se mohla vyvíjet a podat návrhy de lege ferenda. Cílem diplomové práce, vzhledem k jejímu rozsahu nebylo vymezení všech ustanovení Listiny i Úmluvy, zabývala jsem se pouze

některými, které chápu jako stěžejní a zároveň jsem se snažila vymezit typologii obou dokumentů z mého pohledu.

Při zpracování diplomové práce jsem vycházela ze Směrnice děkanky č. 2/2010 kterou se stanoví náležitosti kvalifikačních prací na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Tato diplomová práce má být určitým výchozím bodem pro problematiku ochrany lidských práv v intencích *acquis communautaire*, jež se neustále vyvíjí a ukáže čas, zda některé názory, náměty či stanoviska v této práci zmíněné, nezískají v rámci praxe zcela jiný rozměr. Pevně věřím, že tato diplomová práce bude přínosným výchozím a základním studijním materiálem s dalším využitím.

Poděkování

Tímto děkuji doc. JUDr. Naděždě Šiškové, Ph.D. za vedení diplomové práce a užitečné rady.

2 Lidská práva

2.1 Pojem a historie

„Lidská práva jsou nejen pojmem, ale především tím, co člověka a občana charakterizuje, pokud jsou v určitém státě skutečně živým právem.“¹ Tento citát dle mého názoru skutečně vystihuje, co do důležitosti a co do formy, podstatu lidských práv jakožto celku a zdůrazňuje jejich významnou roli, kterou hrají (nebo by ji ideálně měly hrát) v každém právním systému. Z jeho formulace se mi na první pohled vybaví podobnost či připomenutí Velké francouzské revoluce, konec 18. století a Deklarace práv člověka a občana. Podobnost zde není zcela tak náhodná, samotná myšlenka lidských práv jako takových, v moderním pojetí, vychází z doby osvícenství. Díky mužům jakými byli Montesquie, Rousseau, Locke či Jefferson se začala rozvíjet a formulovat potřeba ochrana lidských práv jako takových. Doba osvícenství a velkých zvratů v tehdy nejvyspělejších státech tehdejšího světa pak přinesla rozvoj a myšlenky, ze kterých můžeme čerpat ještě v současné době, a díky kterým se pak může společnost vyvíjet nejen na poli lidskoprávním. Dle mého názoru došlo k největšímu rozmachu myšlenky ochrany lidských práv právě v době osvícenství, neboť se jednalo o dobu velkých změn a revolucí, mohutného, převratného kulturního a duchovního hnutí, kdy se společnost snažila vymanit z moci vrchnostenské, z jejího vlivu a prosadit práva chránící jedince bez ohledu na jeho společenské postavení. U rozvoje osvícenství stála zpočátku i šlechta, ale jednalo se hlavně o emancipační hnutí měšťanstva a vyjadřovalo společenské a politické cíle třetího stavu, jakými byla politická svoboda a sociální rovnost. John Locke označil ve své nauce o přirozeném právu právo každého člověka na život, svobodu a majetek jako věčné, přirozené právo. Tato revoluční myšlenka učinila z Locka klasického zastávce myšlenky lidských práv. Proto považuji dobu osvícenství za zcela zásadní pro otázku ochrany lidských práv v moderním pojetí, v demokratickém systému.

Nelze však ztotožňovat rozmach a samotný vznik či prapůvod ochrany lidských práv. Jednu z prvních forem ochrany jedince bych spatřovala už ve starověkém Řecku, kdy sociální napětí v Athénách v 6. století př. n. l. bylo podnětem pro novou Ústavu. Tehdejší smírčí zprostředkovatel mezi stavy, Solón, se pokusil vyrovnat rozdíly v sociálním postavení aristokratických vrstev a rolníků. Rozhodl se odstranit nevolnictví, zrušit dluhy rolníků a přiznat jejich osobní svobodu. Obdobně byla o devadesát let později zreformována tzv. Kleisténova demokratická ústava, podle níž dostal každý svobodný

¹ Prouzová, A.: Evropský soud pro lidská práva, organizace, pravomoci, řízení, Linde Praha a.s., Praha 2004, s.14

Athéňan stejná práva, ať to byl rolník, řemeslník, obchodník či aristokrat. Tím byla výrazně omezena výlučná práva aristokracie a mocných athénských rodin.²

S nástupem středověku bylo právo ztotožňováno s náboženstvím, v evropském kontextu s křesťanstvím, kdy vedoucí postavení měla církev. Ta stanovovala co právem je a co není. Výrazný počín lze sledovat v anglické listině Magna charta libertatum, již si na anglickém králi vymohli jeho šlechtici roku 1215. V době vzniku sloužila tato listina především jako záruka šlechtické vrstvě proti svévoli krále. V průběhu doby však značně ovlivnila rozvoj anglického obyčejového práva a docházelo k rozšíření různých práv i na další poddané.

Další listiny práv jsou formulovány v období výše zmíněného osvícenství a vše směřuje k rozšíření hlavních práv na široké vrstvy obyvatelstva. V evropských zemích bylo plné hlasovací právo pro všechny muže zavedeno až na přelomu 19. a 20. století, po první světové válce i pro ženy. Reakcí na druhou světovou válku je přijetí Všeobecné deklarace lidských práv v rámci OSN, která označila všechny lidské bytosti za svobodné a rovnoprávné bez ohledu na pohlaví, rasu, národnost a náboženství. Deklarace inspirovala rozvoj dalších listin lidských práv a součástí ústav různých států.³

Dle mého mínění lze proto usuzovat, že myšlenka ochrany lidských práv je stará jako lidstvo samo. Vyvíjí se úměrně s vývojem lidské společnosti a její úprava i význam se stávají stále více aktuálními jak na úrovni národní, tak mezinárodní. Mezinárodní organizace se velmi často věnují problematice ochrany lidských práv, ať už se jedná o OSN, UNESCO, OBSE či Radu Evropy a nadnárodní entita jakou je Evropské unie přijímá lidskoprávní dokumenty, ač byla původně zakládána za účelem ryze ekonomickým a ochraně na lidskoprávním poli se dlouhou dobu bránila.⁴

2.2 Lidská práva, základní práva, občanská práva

Pod pojmem „ochrana lidských práv“ si i laik, neznalý práva, vybaví něco určitého. Ať už je dotyčný jedinec ovlivněn událostmi současného světa, zpravodajstvím, médií, rodinným prostředím, náboženstvím, morálkou, či snad už jen pro to, že mu jeho „instinkt“ či jakási „vrozená intuice“ napovídá, že se jedná o ochranu zcela základních práv. Velmi

² Harenberg, B.: *Kronika lidstva*, Fortuna Print spol. s r.o., Bratislava 1992, s. 87-95

³ Přednášky Dr. Wolframa Karla, Salzburg 2008

⁴ *Www.euroskop.cz* [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Euroskop. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8884/sekce/1945-1949/>>.

často jsou zaměňovány či slučovány pojmy: lidská práva, základní práva, občanská práva. Proto bych se zaměřila na odlišnosti těchto pojmů, jakož i stanovila jejich styčné body. Pojmy lidská práva a základní práva nejsou pojmy zcela totožné, jak by se na první pohled mohlo zdát. Už ze samotného výrazu slova „lidská“ osobně dovozují široký úhel práv takto označených, neboť by se mělo jednat o všechna ta práva, která jsou vlastní člověku jakožto lidské bytosti. Což je ovšem velice subjektivní chápání a každý jedinec si pod tímto spojením vybaví rozdílná práva, na toto sousloví se dá nahlížet velmi rozdílnými hledisky. Odborná veřejnost označuje lidská práva jako přirozenoprávní postuláty a univerzální statky, které přesahují dimenzi jednotlivých států, jakož i mezinárodní seskupení, ústavy i mezinárodněprávní instrumenty. Spočívají na přirozenoprávním základě a náleží každému jedinci, bez ohledu na jeho národnost, občanství, rasu, náboženství, politické názory a jiné jeho vlastnosti či individuální znaky. Základní práva pak představují nejpodstatnější základ těchto lidských práv.⁵ Dle mého názoru se základní práva projevují v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod jejich absolutním zákazem suspendování, jak určuje článek 15 Úmluvy. V tomto případě se jedná o právo na život (čl. 2), zákaz mučení a nelidského zacházení a trestání (čl. 3), zákaz otroctví a nucené práce (čl. 4), uložení trestu jen na základě zákona (čl. 7), zákaz trestu smrti (článek 1 Protokolu č. 6 k Úmluvě) a trest smrti v době války (čl. 2 téhož Protokolu). V Listině základních práv EU bych viděla odraz základních práv v Hlavě první, nesoucí název Důstojnost, neboť právě základní práva by měla chránit lidskou důstojnost. Listina stejně jako Úmluva jmenuje právo na život (čl. 2), zákaz mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestu (čl. 4), zákaz otroctví a nucené práce (čl. 5). Narozdíl od Úmluvy zmiňuje právo na lidskou důstojnost (čl. 1) a právo na nedotknutelnost lidské osobnosti (čl. 3), jež Úmluva neřadí mezi práva absolutní povahy a dle mého názoru je tak nestaví do pozice základních práv, jak to činí Listina.

Pojem občanská práva pak již z povahy svého názvu nejsou totožná s právy náležícími nikoliv každému člověku jakožto lidské bytosti, nýbrž jen těm, jež jsou občany určitého státu. V rámci komunitárního práva bychom hovořili o institutu Evropského občanství, kdy jsou některá práva, jež zaručuje Listina, vlastní pouze a jenom občanům Evropské unie. V Listině je jim věnována celá Hlava V. nesoucí název Občanská práva. Jedná se např. o práva aktivního a pasivního volebního práva do Evropského parlamentu,

⁵ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii, Linde Praha a.s., Praha 2008, s.16-17

petiční právo a jiné. Některá z těchto práv náleží i jiným subjektům než občanům Unie, a sice rezidentům, tj. osobám majícím bydliště ve státě Unie.

Lidským právům a jejich ochraně by měla být vždy věnována zvýšená pozornost a měla by být nosným aparátem každého státu, instituce, organizace či společenství, ať už se jedná o organizaci vnitrostátní, mezinárodní či nadnárodní entitu, jakou je Evropská unie. Ochrana lidských práv je tématem mezinárodních organizací, nadnárodních entit či organizací různých směrů právě proto, že je jakýmsi „spojujícím celkem“. Má být něčím, co jednotlivá společenství spojuje, ačkoliv jsou každá zaměřena jiným směrem či sledují jiný záměr. Má být něčím, v co ať už obyvatelé samotní či jejich vůdčí představitelé věří a měly by se stát jakýmsi „vůdčími idejemi“. Něčím, co lze chápat jako „vyšší, přirozené právo“. Právo věčné a nezměnitelné, které proniká do práva pozitivního, tedy platného. Řešení je pak přímo úměrné vyřešení definice pojmu „vyšší, přirozené právo“, tedy právo společensky i historicky determinované.

Jestliže hovoříme o ochraně lidských práv v *acquis communautaire*, nutně musíme vzít v potaz otázku univerzalizmu a regionalismu⁶ lidských práv. Jak dalece, kam až, sahají lidská práva, co se týče států a území Evropy, potažmo celého světa? Univerzální pojetí pojímá lidská práva jako práva univerzální a přirozená, platná vždy a všude. Tedy po celém světě bez ohledu na to, zda se jedná o Evropu, Ameriku či Afriku, zda se jedná o stát s demokratickým právním systémem či s komunistickým, zda v dané zemi je oficiálním náboženstvím křesťanství, judaismus či islám, lidská práva jsou neměnná. Tuto myšlenku zásadně odmítá pojetí regionalismu, které nalézá zcela jiné řešení. Lidská práva jsou výsledkem vývoje celé společnosti a každá společnost se historicky, kulturně či politicky liší. A tyto odlišnosti nelze opomíjet. Je nutné je zohlednit co do regionálního pojetí, tím pádem nebudou lidská práva univerzální. Budou se lišit stát od státu či kraj od kraje, neboť je nelze zobecnit. Rada Evropy se chopila nelehkého úkolu, kdy skrze Evropskou úmluvu vytvořila standard ochrany lidských práv na evropské úrovni. Pojetí jednotlivých práv však nedosáhlo ochrany univerzální, jednoznačně se dle mého názoru jedná o regionální ochranu, neboť ne všechny státy sdružené v Radě Evropy chrání stejná práva zaručená Úmluvou. Některé státy totiž nepodepsaly všechny protokoly k Úmluvě, jichž v současné době čítáme 14. Členské státy mohou činit výhrady (čl. 57 Úmluvy) k obsahu Úmluvy,

⁶ Tomuschat Ch.: *Human rights between Idealism and Realism*, Oxford university press, 2008

tyto však nejsou neomezené. Otázkou zůstává, zda je nutno pohlížet na ochranu lidských práv v rámci Evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod univerzálně či regionálně. Jedná se o projev věcné působnosti, neboť při výhradách jednotlivých členských států k protokolům je tato působnost narušována. Z mého pohledu není nutné a ani účelné, aby stejná práva byla za každou cenu prosazována v každém státě Rady Evropy, avšak je nutno najít určitý společný konsenzus, bez něj bude význam Úmluvy slábnout. Rozdíly mezi členskými státy nejdou ignorovat, je nutno vzít v potaz jednotlivé odlišnosti, neboť nelze po všech státech, zemích a krajích, které jsou si navzájem odlišné, chtít stejné požadavky, pokud nevychází ze stejných hodnot, kultur, historie či náboženství. Každý stát si svůj vývoj buduje několik staletí, formuje si kulturu, náboženství, i právní systém. Při prudkém zásahu do jejich systému by dle mého názoru hrozilo vzepření se, odpor i občanská válka. Sjednocení ochrany lidských práv je žádoucí, avšak postupné a od základů. Je nutné ponejprve zkoumat právní systémy daných států a unifikovat ochranu lidských práv od zhora nejzákladnějších práv v jeden katalog, který chrání stejným způsobem, stejnou měrou a adekvátně každý členský stát, který se ke katalogu ochrany lidských práv připojí. Proto bych výhrady členských států nepovažovala za nic, co by mělo být ku škodě v rámci celého mechanismu Rady Evropy, nýbrž jako projev národních zvyklostí a tradic. Regionální pojetí však nemůže být pojímáno ve velkém měřítku, sama Úmluva by tak pozbyla smyslu, pokud by práva v ní zaručující nebyla akceptována velkým počtem států, proto by výhrady k protokolům měly být vždy náležitě zvažovány a podrobně odůvodňovány. Úmluva v článku 57 odstavci 1 výslovně říká: *Každý stát může při podpisu této Úmluvy nebo uložení své ratifikační listiny učinit výhradu ke kterémukoli ustanovení Úmluvy, pokud zákon, který v té době platí na jeho území, není v souladu s tímto ustanovením. Výhrady všeobecné povahy nejsou podle tohoto článku povoleny.* Odstavec 2 dále pokračuje: *Každá výhrada učiněná podle tohoto článku musí obsahovat stručný popis příslušného zákona.* Výhrady jsou tak podmíněny existencí zákona daného státu, jenž je v rozporu s příslušným ustanovením Úmluvy. Rozpor je tak nutno zkoumat objektivně, zda skutečně existuje a zda není jen alibistickým odůvodněním státu, kterému ustanovení v rámci Úmluvy není po vůli. Výhrada musí taktéž obsahovat stručný popis příslušného zákona, což je dle mého názoru nedostačující, neboť nelze vždy ze samotné díkce zákonného ustanovení pochopit celý smysl tak, jak je chápán adresáty, zákonodárcem či soudy aplikujícími dané ustanovení, myslím si, že by bylo vhodné přikládat k výhradě též důvodovou zprávu či komentář k zákonu, aby bylo jasné, jak je

dané ustanovení myšleno. Nepochybně se bude jednat o zdlouhavější proceduru, ale v rámci dalšího vývoje by měla dle mého názoru být ku prospěchu věci.

De lege ferenda bych navrhovala znění článku 57 odstavce 2 Úmluvy, v němž se právě hovoří o příloze znění zákona, takto:

Každá výhrada učiněná podle tohoto článku musí obsahovat přesné znění příslušného zákona, který musí být doplněn důvodovou zprávou či obdobným odůvodněním k přijetí zákona.

Pokud jsme se věnovali pojetí teorie univerzalizmu a regionalismu v rámci Rady Evropy, je nutné zmínit tuto problematiku též u Evropské Unie. S přijetím Listiny základních práv Evropské unie byly problémy co se výhrad k ní týče, neboť Polsko, Velká Británie i Česká republika se rozhodly vyjednat si výjimku k obsahu Listiny. Z pohledu celé Unie je toto rozhodnutí přinejmenším zvláštností, neboť Listina jako taková ztrácí výhradami část své působnosti. Obdobně jako je tomu u Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, i Listina základních práv Evropské unie není pojata univerzálně, tedy tak, že ve všech jejích členských státech zakládá stejná práva a svobody. Evropská Unie vymezuje základní práva jednak jako obecné zásady práva z ústavních tradic, jež jsou společné členským státům a jednak mezinárodními smlouvami, formulovanými samotnými členskými státy. Společnými ústavními tradicemi jsou myšleny styčné body jednotlivých vnitrostátních ústavních předpisů, nemusí však jít o tradici společnou všem členským státům.

Jak je vidět, univerzální pojetí je zatím v mezinárodním i evropském měřítku vizí budoucnosti.

3 Povaha konstantní judikatury SD

Před rozebráním Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie jakožto základních lidskoprávních dokumentů v Unii je nutno zmínit i judikaturu Soudního dvora, která hraje významnou roli v této

oblasti. Komunitární právo jakožto výdobytek nadnárodní entity přinesl jak nový právní systém, stojící vedle právních systémů jednotlivých států, tak s ním automaticky spojené problémy neúplnosti práva a mezer v právu. Soudní dvůr jako soudní orgán komunitární úrovně přispívá k úplnosti a jednotě výkladu komunitárního práva a k právní jistotě Unie. Otázkou je, zda jsou jeho rozhodnutí formálně závazná. Jedná se o precedenty? Právní povaha precedentů se vyznačuje závazností pro nižší soudy i pro soud samotný, jenž rozhodnutí vydal. Precedenční systém funguje jako prototyp soudního systému v anglo-americkém právním systému do nějž spadá Spojené království Velké Británie a Severního Irsku. Jelikož je Velká Británie členem Evropské unie, nebyl by precedent v některé oblasti EU ničím novým. Otázkou zůstává, zda je ze strukturálního pojetí nadnárodní entity možné, aby rozhodnutí Evropského soudního dvora měla povahu precedentu. Jak vyplývá z primárního práva, národní soudy musí respektovat judikaturu SD v daném konkrétním případě, který řeší (to je projevem principu nadřazenosti). V opačném případě odpovídají za škodu, kterou by tímto rozhodnutím způsobily. Právo komunitární spočívá v kodifikovaném právním systému, je založené na psaných pramenech, z čehož lze dovozovat, že precedenty by v tomto případě neodpovídaly povaze práva, neboť to se opírá o silnou základnu psaných aktů (ať už se jedná o zřizovací smlouvy, akty je pozměňující či akty práva sekundárního). Jako protiargument je nutno zmínit, že v mnoha případech jsou písemné prameny příliš obecné a v mnoha případech se jedná o velmi abstraktní formulaci ustanovení. Úkolem SD je pak jejich výklad, který je musí doplňovat a upřesňovat. Avšak ani samotná rozhodnutí Evropského soudního dvora nejsou natolik obsírná, aby přesně definovala jednotlivé okolnosti, které by vedly k odlišení daného případu od jiných. Dalším důvodem, který hovoří pro skutečnost, že rozhodnutí SD nejsou precedenty je neexistence vztahů nadřazenosti a podřazenosti SD a národních soudů. Oba dva soudy stojí sobě naroven a národní soud může vždy zahájit řízení o předběžné otázce, aby docílil změny dosavadní judikatury Evropského soudního dvora.

S tím souvisí další otázka, jak moc se Soudní dvůr řídí svou dosavadní judikaturou. SD provádí změny ve svých rozhodnutích, avšak v celkovém měřítku se jedná o změny spíše minimální, v oblasti lidskoprávní ochrany jsou to změny ojedinělé, převážně ve prospěch jedince. Soud prvního stupně pak jakožto instituce stojící v hierarchii pod Evropským soudním dvorem vychází a cituje judikaturu SD.

Z výše uvedeného bych se rozhodně odvracela od názoru rozhodnutí SD jakožto soudních precedentů, ačkoliv se s tímto termínem v odborné literatuře setkáváme.⁷ Z určitého úhlu pohledu má SD i normativní funkci, vytváří nové instituty v komunitárním právu neupravené, a sice: přímý účinek, aplikační přednost komunitárního práva a odpovědnost členského státu za porušení komunitárního práva a tím způsobenou škodu. Označila bych rozhodnutí Evropského soudního dvora za „quasi-prameny“, neboť se konstantní judikatura SD vyznačuje relativní stabilitou jurisdikce bez formální závaznosti a jedná se jak o vydávání běžných rozhodnutí individuální povahy, která zasahují do individuálních právních vztahů, tak o vydávání deklaratorních rozhodnutí s účinky *ex tunc* a *erga omnes*. Na komunitární úrovni jsou tedy řešeny jak individuální spory (zaměstnanecké žaloby, náhrady škody uplatňována jednotlivcem za škodu způsobenou státem), tak i otázky tzv. negativního zákonodárství, kdy je výsledkem odstranění závadného aktu komunitárního práva. Jedná se o žaloby na neplatnost či žaloby na posouzení platnosti komunitární normy v rámci šetření o předběžné otázce. Zde rozhoduje SD vůči všem s účinky *ex tunc*.⁸

Obecné zásady právní jsou v hierarchii právní síly řazeny ke zřizovacím smlouvám, tedy k tzv. ústavním normám Evropské unie a stojí tak na vrcholu pomyslné pyramidy pramenů evropského práva. Judikatura SD pak musí logicky stát pod těmito normami co do právní síly a musí s nimi být v souladu.

Obecné zásady právní, jakožto základní práva Evropské unie, jsou nepsanými pravidly, které byly vytvořeny z ústavních tradic jednotlivých členských států (nemusí jít o tradici společnou všem členským státům), z mezinárodních smluv, jimiž jsou členské státy vázány a ze zřizovacích smluv Unie. Promítá se zde snaha začlenit do komunitárního práva základní principy, na něž se v počátcích kodifikace zapomnělo či jejich potřeba vyšla najevo až později, v průběhu fungování nadnárodní entity. Dle Evropského soudního dvora se jedná o pouhou „doformulaci“ jednotlivých mezer, v mnoha případech však jde o formulaci zcela novou a jsou tak zaváděny nové instituty. Ve velké míře je zde zmiňována ochrana lidských práv, jež se do centra pozornosti dostala až postupem času. Obecné zásady právní vyjadřují elementární představy o právu a spravedlnosti, jaké musí splňovat každý demokratický právní řád. Tyto vychází v mnohém z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.

⁷ Craig, P., de Búrca G., *EU Law: Text, cases and materials*, Oxford University Press, Oxford 2003, s.437 a násl.

⁸ Šišková, N., Stehlík, V.: *Evropské právo 1*, Linde Praha, a.s., 2007, s.106-114

4 Ochrana lidských práv na úrovni Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

Pokud se zabýváme ochranou lidských práv v intencích *acquis communautaire*, nevyhneme se srovnání lidskoprávní úpravy s mezinárodní organizací, jež má tuto

problematiku natolik vyspělou, že by se od ní měla (a v určitém směru to i činí) Evropská unie inspirovat. Je jí Rada Evropy, čítající dnes 47 zemí o 800 milionech obyvatel. Vznikla před 60 lety jako klasická mezinárodní organizace ve Štrasburku, o deset let později byl zřízen Evropský soud pro lidská práva tamtéž, jakožto její orgán. Členem Rady Evropy jsou všechny státy, jež tvoří Evropskou unii, která zpočátku⁹ nepocítovala potřebu upravovat jakýmkoliv způsobem ochranu lidských práv. Oproti tomu Rada Evropy se touto otázkou zabývala velmi podrobně a již v roce 1950 přijala Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a svobod, která vstoupila v platnost dne 3. září 1953. Úmluva má tedy širší územní působnost, neboť začleňuje nejen státy EU. Samotná Unie jako taková, mající od přijetí Lisabonské smlouvy právní subjektivitu, resp. do té doby Evropské společnosti, se nikdy členem Rady Evropy nestala. Z povahy věci zde nastávají problémy co do překrývání pravomocí, neboť státy EU jsou vázány jak Evropskou úmluvou, jejíž podpis je podmínkou přijetí členství v Radě Evropy, tak Listinou základních práv a svobod, dokumentem Unie. Úmluva platí na dobu neurčitou, možnost jejího vypovězení¹⁰ existuje, po pěti letech od jejího přijetí. Mnohá práva zajištěná Evropskou úmluvou a Listinou se překrývají, což činí nemalé problémy. Dalším bodem komplikací je skutečnost, že samotná Úmluva nemá ve všech členských státech stejnou věcnou působnost, ne všechny členské státy podepsaly všechny Protokoly k Úmluvě. Členové Rady Evropy také mohou činit výjimky, výhrady k obsahu Úmluvy, a to při jejím podpisu nebo při uložení ratifikační listiny. Mezi tyto výjimky patří bezpečnostní a nouzová klauzule, omezení politické činnosti cizinců či výhrady podle článku 57 Úmluvy¹¹. Tato nejednotnost v rámci samotné Úmluvy je projevem neuniverzálního pojetí lidských práv, tedy regionálního pojetí, neboť dle vyjádření členských států, jež učinily zmiňované výhrady, není možno garantovat všechna práva, formulovaná Evropskou úmluvou. Dle mého názoru by tato nejednotnost měla být omezována na minimum, jak jsem již zmiňovala výše.

Evropský soud pro lidská práva rozhoduje jako instance poslední, stížnost namítající porušení Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod je možno podat po vyčerpání všech prostředků, jež zaručuje právní systém stěžovatele, avšak do uplynutí lhůty šesti měsíců od posledního rozhodnutí. Stěžovatel musí přesně popsat fakta sporu, s nímž se na štrasburský soud obrací. V tomto je naprosto zřejmé, že štrasburský soudní

⁹ v té době nikoliv jako Evropská unie, nýbrž jako EHS

¹⁰ článek 58 Úmluvy

¹¹ Přednášky Dr. Ulrike Brandl, Salzburg 2008

system funguje na opačných principech, než lucemburská soudní tělesa, která rozhodují jako instance první, pokud se jedná o výklad komunitárního práva. Na druhou stranu nutno podotknout, že toto právo jedince stěžovat si u Evropského soudu pro lidská práva jakožto u nezávislé instituce na stát, jehož je občanem, nemá obdobu nikde ve světě. Také tomu odpovídá přetíženost soudu, kdy každý rok obdrží téměř 50 tisíc nových stížností, z čehož stihne vyřídit „pouze“ okolo 30 tisíc kauz. K tomu končil rok 2008 s celkem 97 tisíci nevyřízenými věcmi. Dvě třetiny nevyřízených případů pocházejí pouze ze šesti zemí. V roce 2008 tvořily 70% případů přezkoumaných v meritu repetitivní stížnosti, u nichž by stačilo, aby vnitrostátní řízení jednotlivých zemí reagovalo efektivněji na existující judikaturu štrasburského soudu. Pak by odpadl samotný důvod, pro který se stěžovatel na štrasburský soud obrací.¹²

Při výkladu Listiny základních práv EU, jež je od platnosti Lisabonské smlouvy právně závazná, bude přihlíženo k rozsahu shodných práv podle Evropské úmluvy, o čemž pojednávám dále. Problematika překrývání jednotlivých ustanovení a jejich odlišného výkladu dle štrasburského a dle lucemburského soudu byla již v minulosti řešena, konečná stanoviska byla naprosto opačná,¹³ čehož je nutno se v budoucnu vyvarovat.

Základem ochrany lidských práv na úrovni Rady Evropy je katalog práv obsažený v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv, doplněný protokoly, rozšiřován jak speciálními smlouvami (např. Evropská úmluva o předcházení mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a Evropská úmluva k ochraně jednotlivců vzhledem k automatickému zpracování dat osobní povahy), tak kazuistikou štrasburského soudu, který svým výkladem použitých pojmů dotváří a rozvíjí evropský standard ochrany lidských práv.¹⁴

Co se protokolů k Úmluvě týče, v současné době čítáme celkem 14 dodatkových protokolů (plus Protokol 14 bis, o němž je pojednáno dále), které byly k Úmluvě přijaty, ne všechny však vstoupily v platnost. Bezpředmětným se stal Protokol č. 3, který upravoval organizaci Komise, která dnes již neexistuje, stejně jako tomu bylo u Protokolů č. 5, 7 a 8. Protokol 9 byl zrušen Protokolem č. 11 a Protokol č. 10 nikdy nevstoupil v platnost.

¹² Majerčík, L., Nový protokol k Evropské úmluvě o lidských právech – dárek k 50. výročí štrasburského soudu, Právní rozhledy, 12/2009, Aktualita, str.II

¹³ např. výklad čl. 8 Evropské úmluvy zaručující právo na respektování rodinného a soukromého života, Niemietz vs. Německo (1992) srov. Rozsudek SD (ESD) ve věci 48/87 a 227/88, Hoechst AG proti Komisi Evropských společenství

¹⁴ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv, C.H. Beck, 1999, str. 23 - 30

Některé protokoly mají hmotněprávní povahu, zařazují další práva a jiné mají procesněprávní povahu, zabývají se výhradně průběhem procesu před štrasburským soudem. Protokol č. 7 nebyl ratifikován všemi státy Rady Evropy z toho důvodu, že se stala problematickou otázka konsenzu některých ustanovení, především přijetí článku č. 1 týkající se vyhoštění cizinců a článku č. 3, zakládající právo na náhradu škody.¹⁵ Nové protokoly, přijaté na přelomu milénia, Protokol č. 12 a Protokol č. 13 měly dlouho nejasný osud. Ačkoliv byly přijaty, dlouhou dobu nevstoupily v platnost, neboť je nemělo v úmyslu ratifikovat dostatečné množství států. Protokol č. 12 přinesl obecný zákaz diskriminace, navázal a rozšířil tak článek 14 Úmluvy, který však nesměl být užíván autonomně. Protokol č. 12 přináší obecný zákaz diskriminace jako autonomní ustanovení, (obdobné nacházíme následně v Listině základních práv EU) a ve finále vstoupil v platnost 1. dubna 2005. Protokol č. 13 zavádí zákaz trestu smrti za všech okolností. V platnost vstoupil 1. července 2003, kdy ho slavnostně ratifikovalo deset států.¹⁶ O Protokolu č. 14 bis je pojednáno dále.

4.1 Typologie práv obsažených v Úmluvě

Jednotlivá práva Úmluvy jsou v odborných kruzích, např. podle doktorky Hubákové či docenta Šturmy dělena do určitých skupin, se kterými v určitých bodech souhlasím, v určitých již méně. Proto jsem rozdělila práva zaručená Úmluvou do skupin jak je chápu já, jsou inspirovány jak tradičním dělením na generace lidských práv¹⁷, tak názory odborné veřejnosti. Předkládám proto dělení práv v Úmluvě tak, jak osobně chápu jejich logickou posloupnost. Vyčlenila bych čtyři skupiny, vycházející z tradičního generačního dělení a z pojetí hmotněprávního a procesněprávního charakteru. V této souvislosti se nevyhnu skupině tzv. „zbytkových práv“.

¹⁵ Council of Europe. Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

¹⁶ Černá, D.: Standard lidských práv v Evropě, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009, s. 25

¹⁷ Vývojem byly vytvořeny a odbornou veřejností definovány tzv. generace lidských práv, které jasně ukazují, která práva jsou prvořadá, která je nutno chránit primárně a dále další, neméně důležitá lidská práva, která byla formována vývojem lidstva a jeho potřebami, vzniklých tokem času. Na jednotlivé generace není jednotný pohled, obecně jsou přijímány tři generace lidských práv. První generace zahrnuje občanská a politická práva, která ochraňují jednotlivce proti moci státu. Druhá generace, spojená s vývojem průmyslové revoluce a s komunistickým, potažmo se sociálním hnutím, představuje práva sociální, patřící lidem jakožto skupině, nikoliv individu. Třetí generace práv, tzv. moderní práva, jsou výrazem ochrany individua soudním aparátem.

První skupinu dělení bych označila jako práva absolutní, kdy platí absolutní zákaz jejich suspendování, jak stanoví článek 15 Úmluvy¹⁸. Zahrnují tyto články s těmito právy: Článek 2: právo na život, článek 3: zákaz mučení a nelidského zacházení a trestání, článek 4: zákaz otroctví a nucené práce, článek 7: uložení trestu jen na základě zákona a Protokol č. 6 jež v článku 1 definuje zákaz trestu smrti a v článku 2 trest smrti v době války.

Druhou skupinu bych definovala jako práva procesní, zaručující procesní možnost domáhat se svých práv před soudem. Začlenila bych sem článek 5: právo na svobodu a osobní bezpečnost, článek 6: právo na spravedlivý proces, článek 13: právo na účinný právní prostředek nápravy, Protokol č. 4 – článek 1: zákaz uvěznění pro dluh, Protokol č. 7 – článek 1: procesní záruky týkající se vyhoštění cizinců, článek 2: právo na odvolání v trestních věcech, článek 3: odškodnění za nezákonné odsouzení a článek 4: právo nebýt souzen nebo trestán dvakrát.

V případě třetí skupiny jsem se nechala inspirovat tradičním dělením na generace lidských práv, kdy označuji tuto skupinu jako „práva politická“, zasluhující si zvýšenou pozornost. Jedná se o ta práva, kdy se jednotlivec vyčleňuje z moci státu a nějakým způsobem projevuje svou osobnost (např. vyznání, projev aj.). Zařadila bych sem článek 9: právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, článek 10: právo na svobodu projevu, článek 11: svoboda shromažďování a sdružování, článek 14: zákaz diskriminace, Protokol č. 1 článek 3: právo na svobodné volby, Protokol č. 4 článek 2: svoboda pohybu, článek 3: zákaz vyhoštění státních občanů a článek 4: zákaz kolektivního vyhoštění cizinců.

Do poslední, čtvrté skupiny bych začlenila práva rodinná a majetková, práva tzv. „zbytková“, avšak nikoliv menšího významu, která se vyznačují buď svou rodinně-právní či majetkovou povahou. Práva tzv. rodinná obsahuje článek 8: právo na soukromý a rodinný život, článek 12: právo uzavřít manželství, článek 2 Protokolu č. 1: právo na vzdělání a článek 5 Protokolu č. 7: rovnost mezi manželi. Majetkové právo upravuje dle mého soudu pouze článek 1 Protokolu č. 1: ochrana vlastnictví.

¹⁸ Čl. 15 Úmluvy: *Odstoupení od závazků v případě ohrožení: V případě války nebo jakéhokoli jiného veřejného ohrožení státní existence, může každá Vysoká smluvní strana přijmout opatření k odstoupení od závazků stanovených v této Úmluvě v rozsahu přísně vyžadovaném naléhavostí situace, pokud tato opatření nebudou neslučitelná s ostatními závazky podle mezinárodního práva. Podle tohoto ustanovení nelze odstoupit od článku 2, kromě úmrtí vyplývajících z dovolených válečných činů, a článku 3, 4 (odstavec 1) a 7. Každá Vysoká smluvní strana, využívající svého práva na odstoupení, bude v plném rozsahu informovat generálního tajemníka Rady Evropy o opatřeních, která přijala a o jejich důvodech. Generálního tajemníka Rady Evropy bude rovněž informovat o tom, kdy tato opatření pozbyla platnosti a kdy ustanovení Úmluvy budou znovu prováděna v plném rozsahu.*

V odborných kruzích existují jiné způsoby dělení, docent Šturma vymezuje dělení práv obsažených v Úmluvě jako čtyři skupiny, kdy první skupinu označuje jako nedotknutelnost osobnosti (patří sem např. ochrana lidského života a důstojnosti), druhou skupinu jako vládu práva a třetí skupina nese název pluralismus a tolerance v životě společnosti.¹⁹

Doktorka Hubálková pak používá členění do pouhých tří skupin, v první skupině zahrnuje práva absolutní, kdy tato práva nepřipouští žádnou výjimku při jejich použití, kam řadí články 2, 3 a 4 Úmluvy. Do druhé skupiny začleňuje práva omezená vnitrostátním právem, ta mohou být omezena, avšak pouze vnitrostátním zákonem, jde-li o zásah nezbytný v demokratické společnosti, směřující k uskutečnění legitimního cíle a takovému cíli přiměřený a do třetí skupiny práva omezená vlastní povahou a rozsahem aplikace (sem zahrnuje např. článek 5 Úmluvy, kdy každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost, s výjimkou šesti příkladů taxativně vypočtených v odstavci prvním tohoto ustanovení). Protože jde o práva přiznávaná jednotlivcům, z povahy věci je vylučuje dělení práv na práva individuální a kolektivní.²⁰

5 Charakteristika Listiny

Charta, neboli Listina základních práv jakožto základní dokument ochrany lidských práv v *acquis communautaire*, měla být původně zahrnuta do textu zkrachovalé Ústavy pro Evropu, nyní stojí po přijetí Lisabonské smlouvy vedle zřizovacích smluv, avšak není

¹⁹ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv, C.H. Beck, 1999, str. 24 - 25

²⁰ Hubálková, E.: Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika, Linde Praha, a.s., 2003, s. 77

jejich součástí. Ještě před koncepcí Ústavy pro Evropu byla vyhlášena jako společná politická Deklarace Evropského Parlamentu, Rady a Komise, jako dokument právně nezávazný. Předsedou grémia (ojedinělé a zvláštní entity vytvořené ad hoc, nazývané později jako Konvent²¹), které vytvářelo text této deklarace, byl bývalý německý prezident Roman Herzog. Při složení Konventu bylo dbáno na to, aby byly zohledněny jak nadnárodní zájmy, které zastupovaly supranacionální, nadnárodní instituce, tak zájmy národní, což se promítlo v obsazení Konventu.²² Listina poprvé katalogizuje práva již dříve deklarovaná Evropským soudním dvorem a zároveň vytváří práva nová, v širokých kategoriích.²³

Listina základních práv obsahuje Preambuli a celkem 54 článků. Jedná se doposud o nejrozsáhlejší katalog lidských práv na mezinárodní úrovni vůbec, chrání jak práva občanská, tak politická, hospodářská, kulturní i tzv. práva moderní. Ustanovení Listiny kladou spoustu dogmatických otázek, jež bude muset judikovat SD.²⁴ V samotné Preambuli se Unie zavazuje k respektování nedílných všeobecných hodnot lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity, demokracie a vlády práva. Do středu své činnosti staví jednotlivce, zmiňuje občanství Evropské unie a vytváří prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Národy Evropy jsou rozhodnuty sdílet mírovou budoucnost, jež je založená na společných hodnotách, přičemž Unie respektuje rozmanitost kultur a tradic národů, jakož i uspořádání orgánů veřejné moci členských států. Unie zajišťuje volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu a svobodu podnikání. Preambule zakotvuje posílení ochrany základních práv, a to jejich výraznějším vyjádřením v Listině. Ta stvrzuje práva vyplývající z ústavních tradic a mezinárodních závazků (které jsou společné členským státům), ze Smlouvy o EU, ze Sociálních chart přijatých Společenstvím a Radou Evropy a z rozhodnutí SD a Evropského soudu pro lidská práva. Působnost a výklad Listiny stanovuje Hlava VII., obecná ustanovení upravující výklad a použití Listiny.

5.1 Změny skrze přijetí Lisabonské smlouvy

Lisabonská smlouva je často definována jako nástupnická smlouva zkrachovalé Ústavy pro Evropu. Byla formulována Evropskou radou na zasedání v Laekenu, která se

²¹ *Www.euroskop.cz* [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Euroskop. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/204/sekce/listina-zakladnich-prav-eu/>>.

²² Konvent se skládal z 15-ti zástupců Evropské rady, z 16-ti zástupců Evropského parlamentu, z 30-ti poslanců národních parlamentů a z jednoho člena Evropské komise .

²³ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii, Linde Praha, a.s., 2008, s.201-206

²⁴ Jurisprudence 1/2009 – Lisabonská smlouva v roli Evropské ústavy? str. 10 -12

shodla na tom, že je třeba zajistit efektivnější fungování Evropské unie, a sice vyřešit tyto body:

- lepší definici kompetencí Evropské unie a jejich rozdělení
- zjednodušení právních nástrojů v rámci Evropské unie
- více demokracie, transparentnosti a efektivnosti
- ústavní uspořádání EU, s důrazem na zjednodušení základních smluv

V rámci portugalského předsednictví byl vypracován návrh Smlouvy, konečný dokument pak dostal název Lisabonská smlouva, která byla podepsána 13.12.2007. Obsahem Lisabonské smlouvy bylo pozměnění primárního práva ES/EU, které tvořilo doposud tyto základní smlouvy, Smlouvu o Evropské unii, Smlouvu o založení Evropského společenství a Euratom. Změny proběhly následujícím způsobem: Lisabonská smlouva má dvě části: znění změn Smlouvy o Evropské unii a znění změn Smlouvy o Evropském společenství, včetně jejího přejmenování na Smlouvu o fungování EU. Stejnou právní sílu, jakou mají zakládající dokumenty, bude mít i Listina základních práv EU. Článek 1, bod 8 Lisabonské smlouvy zní takto: *Článek 6 Smlouvy o Evropské unii se nahrazuje tímto: Článek 6 odstavec 1 – Unie uznává práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv EU ze dne 7.12.2000, ve znění upraveném dne 12.12.2007 ve Strasbourgu, jež má stejnou právní sílu jako smlouvy. Listina nijak nerozšiřuje pravomoci Unie vymezené ve smlouvách.* Listina základních práv a svobod EU byla uveřejněna v řadě C Úředního Věstníku Evropské unie pod číslem 2007/C 303 01. Má existovat paralelně vedle národních listin, resp. katalogů práv a svobod, nebude je nahrazovat, ani nebude mít vliv na jejich obsah. Výsost interpretačního monopolu národních ústavních soudů v oblasti základních práv zůstane zachována. Ustanovení Listiny budou zásadně aplikována pouze orgány a institucemi EU. Členskými státy jen za situace, kdy budou uplatňovat právo Evropské unie. Při výkladu ustanovení Listiny bude přihlíženo k rozsahu shodných práv dle Evropské úmluvy. Právní závaznost Listiny by se tak neměla dotknout standardu ochrany lidských práv v členských státech, myšleno v negativním smyslu. Listina nepřináší žádná nová práva ani svobody, pouze kodifikuje stávající judikaturu Evropského soudního dvora. Závazky z Listiny jsou v první řadě určeny orgánům, institucím a jiným subjektům Unie, členským státům výhradně jen pokud budou provádět právo Unie. Práva obsažená v Listině mohou být uplatňována pouze v souvislosti s aplikací práva EU či vnitrostátních implementačních aktů, ne však samostatně v kontextu vnitrostátního právního řádu.

V novelizované Smlouvě o EU je výslovně stanoveno (čl. 47), že Evropská unie má právní subjektivitu, explicitně je tak stanovena existence právní subjektivity i v oblastech stávajícího II. a III. pilíře. Dalšími inovacemi v rámci přijetí Lisabonské smlouvy je zavedení nových funkcí, jako je např. funkce předsedy Evropské rady, dále modifikace složení Evropského parlamentu, jasné vymezení pravomocí EU, jejich rozdělení mezi EU a členské státy a jiné. Dochází též ke změně systému hlasování kvalifikovanou většinou v Radě, avšak účinnost této změny je odložena na rok 2014. Významnou změnou je tzv. komunitarizace III. pilíře, jenž byl původně v režimu intergouvernementálním, tedy mezivládním. Znamená to přesun agendy policejní a justiční spolupráce ve věcech trestních, a sice do pilíře prvního, tedy komunitárního.

Nové protokoly dohodnuté na mezivládní konferenci 2004 budou připojeny ke stávajícím Smlouvám, pro obsah této diplomové práce je podstatný především Protokol o přistoupení Unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.²⁵

Lisabonská smlouva vstupuje v platnost 1. 12. 2009, v otázce Listiny základních práv a svobod nijak nerozšiřuje sféru působnosti Evropského soudního dvora, jakožto orgánu Evropské unie, zároveň rozšiřuje jeho pravomoc i do původního III. pilíře, tedy do policejní a justiční spolupráce ve věcech trestních. Dále stanovuje, že vnitrostátní předpisy ochrany lidských práv je nutno vykládat dle judikatury soudů členských států. Pokud by tomu bylo naopak, docházelo by k právní nejistotě způsobené různým výkladem Evropského soudního dvora a národních soudů, lucemburský soud by tak judikoval výklad národních ustanovení, jejichž historická či kulturní pozadí by neznal. Vztah mezi Evropským soudním dvorem a ústavními soudy členských států nebude nějak zásadně hierarchizován, bude se nadále jednat o dialog dvou rovnocenných partnerů, kteří by se měly vzájemně respektovat a doplňovat.

5.1.1 Výjimky z platnosti k Lisabonské smlouvě

Ústavní soud ČR mohl konstatovat plnou obsahovou srovnatelnost Listiny EU s českou ústavní Listinou základních práv a svobod²⁶ i s Úmluvou.²⁷ Prezident ČR Václav Klaus však odmítl podepsat Lisabonskou smlouvu bez výjimky týkající se Listiny

²⁵ Lisabonská smlouva, konsolidovaný text, smlouvy o EU a smlouvy o fungování EU ve znění Lisabonské smlouvy, Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády ČR, 2008, s. 11-18

²⁶ Listina základních práv a svobod, usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb.

²⁷ Jurisprudence 1/2009 – Ústavní soud ČR k Lisabonské smlouvě, str. 20 - 41

základních práv Evropské Unie. Proto se vláda ČR rozhodla tuto výjimku vyjednat, aby tím zajistila podpis smlouvy prezidentem. Jednání bylo úspěšně zakončeno 29. října 2009 v Bruselu. Stejnou výjimku si již dříve vyjednaly také Polsko a Spojené království Velké Británie a Severního Irska. Argumentací prezidenta proti Listině byla jeho obava z ohrožení platnosti Benešových dekretů, a to konkrétně článkem 17 Listiny. Slovenský premiér Robert Fico se od české výjimky distancoval, Slovensko nevidělo mezi českou výjimkou a dekrety žádnou souvislost. Jako pojistka proti prolomení Benešových dekretů byl vyjmut článek č. 17 Listiny. Nemusela se tak rušit platnost Listiny jako celku. Prezident Klaus dle svého názoru svojí podmínkou sledoval především hrozbu možných restitucí.²⁸

Výhrady ve prospěch Polska a Velké Británie jsou zřejmě z vnitropolitických důvodů považovány za důležitější, než tomu ve skutečnosti je a z pohledu celkové koncepce Unie jakožto společenství hodnot nedělají dobrý dojem.²⁹ Listina nezakládá soudně vymahatelná práva v Polsku či ve Velké Británii, pokud tato práva nejsou stanovena v jejich vnitrostátním právu. Listina těmito výjimkami ztrácí část své teritoriální působnosti.

5.2 Typologie práv zaručených Listinou

Listina je jakýmsi novem co se týče dokumentu o ochraně lidských práv. Jednak striktně nerozlišuje kapitoly či oddíly dle klasické koncepce tří, potažmo čtyř generací práv (práva občanská a politická, hospodářská, sociální a kulturní a práva moderní, neboli nové generace, např. právo na ochranu spotřebitele). Také nikde neodlišuje práva kolektivní a individuální, vždy v každém ustanovení nechává oprávněný subjekt vyplynout z díkce. Zahrnuje všechna práva, tedy občanská, politická, hospodářská, sociální, kulturní i moderní, jakož i práva individuální (právo na život) a skupinová (např. ochrana životního prostředí). Subjekty práva, beneficiáři, jsou jak občané, tak rezidenti (např. právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu) či každý, kdo podléhá jurisdikci některého ze členských států.

²⁸http://cs.wikipedia.org/wiki/Listina_z%C3%A1kladn%C3%ADch_pr%C3%A1v_Evropsk%C3%A9_unie, zhlédnuto dne 12.02.2010 ve 12:28 hodin a dále www.novinky.cz [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. Www.novinky.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/181540-klaus-v-rusku-zopakoval-sve-vyhrady-k-lisabonu-a-pozval-medvedeva-do-cr.html>>.

²⁹ Jurisprudence 1/2009 – Lisabonská smlouva v roli Evropské ústavy? str. 10-12

Listina začíná jako každý významný právní dokument Preambulí, v níž uvádí základy Unie jakož i její cíle, k nimž má Listina přispět. Při pohledu na rozdělení hlav zjistíme, že je zcela netradiční. První Hlava, nazvaná Důstojnost, představuje tzv. tvrdé jádro lidských práv převzaté z Úmluvy obohatené o další aspekty. Hlava druhá, Svobody, obsahuje především práva na ochranu před státní mocí, odvozená velkou částí z Úmluvy a obsahuje práva všech tří generací. Moderní práva jsou obsažena v článku 37, kde je stanovena ochrana životního prostředí jako programová zásada a článku 38, kde nalezneme ochranu spotřebitele. Třetí hlava s názvem Rovnost zahrnuje výhradně práva k ochraně osobnosti člověka. Zakotvuje jak rovnost před zákonem, tak zákaz diskriminace. Hlava čtvrtá, Solidarita, se zabývá hospodářskými a sociálními právy i zmiňovanou ochranou životního prostředí a ochranou spotřebitele. Snaží se sjednotit problematiku a citlivou oblast členských států. Hlava pátá s názvem Občanská práva je svázána především s institutem evropského občanství, nositelem jsou tudíž povětšinou občané Unie, někde též rezidenti, či právnické osoby mající sídlo na území EU, v některých ustanoveních je to dokonce každý. Hlava šestá, Soudnictví, zakotvuje práva procesního charakteru či řízení před soudními orgány, kodifikuje klasické procesní zásady obsažené v právních řádech demokratických zemí. Hlava sedmá a poslední je především klíčová pro výklad a působnost celé Listiny. Nese název Obecná ustanovení pro výklad a použití Listiny, v dřívější úpravě nesla název Všeobecná ustanovení.³⁰ Listina svým uspořádáním ukazuje, že v moderní době není třeba striktně dbát rozlišení jednotlivých práv do určitých skupin, jednotlivá práva uspořádává podle nové systematiky, čili, zda sledují lidskou důstojnost, svobodu, solidaritu, rovnost, občanská práva, úpravu soudnictví či výklad práva a dává tím najevo oproštění se od klasické tří-, resp. čtyřgenerační teorie. Otázkou zůstává, zda tak sleduje záměrně, či pouze nahodile.

Dle mého názoru je dělení Listiny logicky uspořádané, názvy jednotlivých hlav obecně vypovídají o charakteru práv v nich obsažených. Listina hlavami značí jaký typ práv obsahují, občas však příliš povrchně. Hlava první – důstojnost má odpovídající název, obsahuje právo na lidskou důstojnost, právo na život a jiné, stejně je tomu i v hlavě páté, která zastřešuje občanská práva a jasně tak vypovídá, že práva v ní obsažená náleží občanům Unie, výjimečně i rezidentům. Jiné hlavy, např. hlava čtvrtá, solidarita, mají

³⁰ Dokumenty EU – Příloha Mezinárodní politiky 3/2001, Charta základních práv Evropské unie, 2000/C 364/01

příliš obecný, nikterak specifický název. Konkrétně u hlavy čtvrté si myslím, že název solidarita zastřešuje všechna práva v ní obsažená (především práva zaměstnanců vůči zaměstnavateli, sociální zabezpečení a sociální pomoc), avšak nikterak neupozorňuje na práva v mnohém předcházející Úmluvu, tj. např. práva na ochranu spotřebitele a právo na ochranu životního prostředí.

6 Zakotvení ochrany lidských práv v primárním a sekundárním právu EU

Samotné zakládající smlouvy, jakož i sekundární právo obsahují též některá ustanovení vztahující se k ochraně lidských práv. V primárním právu je především řešena otázka nediskriminačních ustanovení (např. článek 18 Smlouvy o fungování EU, bývalý

článek 12 SES, stanovuje zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti vztahující se na státní příslušníky zemí EU, článek 10 Smlouvy o fungování EU potírá diskriminaci z důvodu pohlaví, rasy, etnického původu, náboženství, invalidity, věku či sexuální orientace). Na základě zavedení institutu evropského občanství najdeme v primárním právu též ustanovení práv politické povahy jako je např. aktivní a pasivní volební právo do místních zastupitelstev dle článku 22 Smlouvy o fungování EU, bývalý článek 19 SES, právo podat petici Evropskému parlamentu dle článku 24 Smlouvy o fungování EU, bývalém článku 21 SES³¹ a jiné. Smlouva o Evropském společenství reflektuje též práva hospodářská a sociální, důkazem je článek 136, který formuluje respekt Společenství a členských států k základním sociálním právům, jak jsou stanovena v Evropské sociální chartě a Komunitární chartě základních sociálních práv pracovníků. K ochraně těchto práv poskytuje Smlouva o fungování EU (původní SES) i ochranu tzv. třetí generaci práv. Je to např. ochrana spotřebitelů v článku 169 (původním článku 153 SES) a ochrana životního prostředí definována v článku 191 (původním článku 174 SES). Sekundární právo, především nařízení a směrnice, uvádí např. volný pohyb pracovníků uvnitř Unie,³² či zákaz diskriminace a zakotvení volného pohybu osob v řadě směrnic. Kromě těchto sekundárních pramenů práva jsou podstatné i právně nezávazné akty téže právní síly, jako je Komunitární charta základních sociálních práv pracovníků z 9.12.1989, kterou je nutno chápat jako pouhou deklaraci představitelů států sloužící k výkladu příslušných ustanovení Smlouvy o EU a Smlouvy o fungování EU.³³ V této souvislosti je nutno zmínit čl. 52 odstavec 2 Listiny, v němž se uvádí, že práva obsažená ve Smlouvách, která obsahuje též Listina, musí být uplatňována za podmínek a v mezích stanovených těmito smlouvami (jedná se např. o aktivní a pasivní volební právo voleb do Evropského parlamentu³⁴). Toto ustanovení tedy chápeme tak, že se Listina vzdává práv, jež sama zaručuje ve větším rozsahu než Smlouvy. Potom se zdá býti nelogické, proč tato práva definuje, proč jim přiznává určitý rozsah, který dále v článku 52 odstavci 2 popře. Pokud již má jednotlivá práva shodná svým obsahem s právy obsaženými ve Smlouvách, měla by to dle mého názoru učinit tak, že je jmenuje, vyčlení je do jednotlivých článků, v nichž se pak odvolá buď přímo na článek Smlouvy, který ho upravuje či na článek 52 odstavec 2.

³¹ Vzhledem k článkům 227 a 228 Smlouvy o fungování EU, bývalých článkách 194 a 195 SES, je nutné toto právo přiznat osobě (fyzické či právnické) s bydlištěm v některém z členských států

³² Nařízení č. 612/68 z 15.10.1968

³³ Černá, D.: Standard lidských práv v Evropě, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009, s.78-82

³⁴ Aktivní a pasivní volební právo do Evropského parlamentu je obsaženo v článku 39 Listiny a článku 17 Smlouvy o fungování EU

7 Vztah Listiny a Úmluvy

Pro vymezení standardu ochrany lidských práv je důležitá otázka vymezení vztahu Listiny základních práv EU a Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Listina odkazuje na Úmluvu na několika místech. Prvním místem je článek 6 Smlouvy o EU, dále samotná Listina v Preambuli a v článku 52 odstavci 3.

Článek 6 odstavec 2 SEU, hovoří o tom, že Unie přistoupí k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, přičemž přistoupení k této Úmluvě se nedotkne pravomocí Unie vymezených Smlouvami. V odstavci 3 dále rozebírá, že základní

práva, která jsou zaručena Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, tvoří obecné zásady práva Unie, což reflektuje požadavky standardu vnitrostátního.

Sama Listina odkazuje na Úmluvu již ve své Preambuli³⁵. Listina stvrzuje práva vyplývající zejména z mezinárodních závazků společných členským státům, ze Sociálních chart přijatých Společenstvím a Radou Evropy a z rozhodnutí Soudního dvora a Evropského soudu pro lidská práva a výslovně jmenuje Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. Pro výklad Listiny je tedy významná jak judikatura lucemburských soudních těles, tak rozhodnutí štrasburského soudu. Preambule plní funkci interpretačního vodítka, které má napomáhat při vyplňování mezer a při výkladu jednotlivých ustanovení Listiny. Obecně se dle mého názoru jedná o vymezení cílů, k nimž má Listina směřovat a dále jmenování pramenů, jimiž se Listina inspirovala.

Další interpretační pravidla uvádí Listina v Hlavě VII., ve všeobecných ustanoveních. Článek 52 vymezuje rozsah zaručených práv Listinou a ve svém třetím odstavci znovu výslovně zmiňuje Evropskou úmluvu: *Pokud tato Listina obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Evropskou úmluvou, je smysl a rozsah těchto práv stejný, jako smysl a rozsah práv stanovených touto úmluvou. Toto ustanovení nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu.* Z uvedené dikce je patrné, že Listina v podstatě inkorporuje práva Evropské úmluvy, jež dále rozšiřuje. Tohoto ustanovení použijeme při výkladu práv, které jsou zaručeny jak v Úmluvě, tak v Listině, primárně, odstavec 1 téhož článku, který stanoví omezení práv, se v tomto případě neužije. Standard práv zaručený Listinou nesmí být nižší než standard práv, které chrání Úmluva jakož i protokoly k ní. Otázkou je, jaký význam má tento odstavec, pokud, jak jsem zmínila na začátku, přímo ve Smlouvě o Evropské unii, v článku 6 je výslovně řečeno, že Unie přistoupí k Evropské úmluvě. Dle mého názoru zde dochází k jakési dvoukolejnosti, kdy je přistoupení k Úmluvě zmíněno jak ve Smlouvě, tak v článku Listiny, jež vykládá její rozsah. Pokud tedy Listina obsahuje práva shodná s Úmluvou, zaručuje se minimální rozsah práv uvedený v Úmluvě, jež Listina může dále rozšiřovat. Nesmí jít o rozsah nižší.

³⁵ *Při respektování pravomoci a úkolů Unie i zásady subsidiarity potvrzuje tato listina práva, která vyplývají především z ústavních tradic a mezinárodních závazků společných členským státům, z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ze sociálních chart přijatých Unii a Radou Evropy a z judikatury Soudního dvora Evropské unie a Evropského soudu pro lidská práva. Tuto listinu budou v této souvislosti soudy Unie a členských států vykládat s náležitým zřetelem na vysvětlení vyhotovená pod vedením prezidia Konventu, jež vypracovalo tuto listinu, a doplněná pod vedením prezidia Evropského konventu. Uplatňování těchto práv s sebou nese odpovědnost a povinnosti, jak ve vztahu k druhým, tak ve vztahu k lidskému společenství a budoucím generacím.*

Pro úplnost považuji za důležité vymezit práva společná Úmluvě a Listině. Tento výčet samotná Listina nikde neuvádí, můžeme jej nalézt v komentáři expertů Evropské unie k článku 52.³⁶ Jedná se jak o práva vyskytující se v obou dokumentech téměř v identickém znění, kupříkladu tato: právo na život (článek 2 Listiny i Úmluvy), zákaz mučení (článek 3 Úmluvy a článek 4 Listiny), právo na svobodu a bezpečnost (článek 5 Úmluvy a 6 Listiny), právo na respektování soukromého a rodinného života (článek 8 Úmluvy a 7 Listiny) a jiné. Komplikovanější jsou ta práva, jejichž dikce se v obou dokumentech liší, Listina jim poskytuje vyšší stupeň ochrany. Patří sem např. právo uzavřít manželství, které je v Úmluvě (čl. 12) definováno jako právo mužů a žen způsobilých věkem uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony. Listina se zde neomezuje na vyjmenování subjektů, jednoduše stanoví, že právo uzavřít manželství a založit rodinu se zaručuje v souladu s vnitrostátními zákony. Rozsah takových práv je tedy v Listině širší. Problematičtější je i skupina práv, která nejsou v Úmluvě výslovně zakotvena, ale jsou předmětem výkladu Evropského soudu pro lidská práva, který je v podstatě založil. Pokud takováto ustanovení nemají oporu v Evropské úmluvě, nelze na ně aplikovat ustanovení článku 52 třetího odstavce, nýbrž odstavce prvního, kde je zakotvena všeobecná omezující klauzule, doplněna textem Preambule. Zapojení štrasburského soudu do institucionálního rámce ochrany lidských práv a základních svobod v EU je krokem, který vzájemnou konformitu jen posiluje.

7.1 VÝKLAD A POUŽITÍ LISTINY

Ustanovení Listiny jsou určena institucím, orgánům a jiným subjektům Unie, při náležitém respektování zásady subsidiarity, jakož i členským státům, pokud aplikují právo Unie. Respektují proto práva, dodržují zásady a prosazují jejich aplikaci v souladu se svými pravomocemi. Listina říká (čl. 51), že nezakládá žádnou novou pravomoc nebo povinnost Společenství či Unie, ani nemění pravomoci a povinnosti stanovené smlouvami. Nelze tak rozšiřovat kompetence Unie případným extenzivním výkladem Listiny. Tento druhý odstavec nabyl na významu v momentě, kdy se Listina stala právně závaznou. Důležitá je část zakotvující respektování Listiny členskými státy „pouze pokud provádějí

³⁶ Šturma, P.: Charta základních práv Evropské unie, in Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 1-2, 2004, str. 104

právo Unie“. Listina se tedy na členské státy nebude vztahovat v momentě, kdy budou přijímat nebo provádět národní, vnitrostátní právo nezávislé na právu Unie. Pojem „respektování zásady subsidiarity“ je nutno rozvést. Tam, kde není výslovně vymezena komunitární, resp. unijní pravomoc, platí pravidlo pravomoci členských států. Když tyto na svou roli nestačí, přichází subsidiárně na pomoc Unie, čili, když sledované cíle nelze plně uspokojit na vnitrostátní úrovni, může jich být lépe dosaženo na úrovni Unie. Členské státy tak mohou být zavázány Unií jen v oblasti její působnosti. Věcná působnost Listiny je dána právním řádem EU, časová ani místní působnost zmiňována výslovně není, můžeme si však odvodit, že časová působnost bude počínat vstupem Listiny v platnost a místní působnost se vztahuje na území Evropské unie.

Článek 52 Listiny vymezuje možnost omezení práv. Koresponduje s dikcí Preambule, kde je uvedeno, že uplatňování práv stanovených Listinou s sebou nese odpovědnost a povinnosti, jak ve vztahu k druhým, tak ve vztahu k lidskému společenství a budoucím generacím. Tím je myšleno zabránění zneužití práv stanovených v Listině. Každé omezení v uplatňování práv a svobod uznaných Listinou musí být stanoveno zákonem. Omezení lze uplatnit jen tehdy, pokud jsou nezbytná a odpovídají účelům sledujících obecný zájem uznaný Unií nebo potřebě chránit práva a svobody druhých. Práva uznaná Listinou opírající se o Smlouvu o fungování EU (bývalou SES) či SEU musí být uplatňována za podmínek a v mezích těchto smluv (např. výhrady českého prezidenta Klause). Druhý odstavec odkazuje na práva shodná v Listině a ve Smlouvách, kdy rozsah těchto práv musí být vykládán dle Smluv (o čemž jsem se zmiňovala v části 5.4). Odstavec 3 se odvolává na Úmluvu, kdy shodná práva Listiny a Úmluvy mají stejný smysl a rozsah, přičemž Unie může poskytovat ochranu širší. Je tak nastaven minimální standard Listiny, jež představuje Úmluva. Ve světle tohoto znění tedy dojde k výkladu Úmluvy orgány Unie. V následující kapitole se podrobněji zabývám právy shodnými, podobnými a zcela rozlišnými, kdy tento odstavec nabývá velkého významu. Odstavec 4 se vztahuje na základní práva vyplývající z ústavních tradic, které jsou společné členským státům, základní práva musí být vykládána v souladu s jejich ústavními tradicemi. Odstavec 5 je pak věnován ustanovením, která obsahují zásady. Takováto ustanovení mohou být prováděna legislativními a exekutivními akty přijímanými orgány, institucemi a jinými subjekty Unie a akty členských států, provádějí-li právo Unie, při výkonu jejich pravomocí. Před soudem se jich lze dovolávat pouze pro účely výkladu a zákonnosti těchto aktů. Tím je upřesněno, že některá ustanovení jsou pouze programová, stanovují jakousi

vizi budoucnosti, ke které se bude Unie ubírat. Tato ustanovení nemohou být přímo vymahatelná před jednotlivými orgány, vyžadují provedení právními akty Unie či členských států při implementaci. V 6. odstavci je zakotvena povinnost přihlídnout k vnitrostátním právním předpisům a zvyklostem, jak je stanoveno v Listině. Poslední odstavec rozsáhlého článku přiznává povinnost soudů Unie a členských států přihlížet k vysvětlením vypracovaným pro výklad Listiny. Záměrem této dikce bylo pravděpodobně předejít interpretačním potížím a vyplnit mezery u jednotlivých ustanovení Listiny.

Žádné ustanovení Listiny nesmí být vykládáno úžeji, než jaká je dosavadní úroveň zaručená vnitrostátním, mezinárodním právem, mezinárodními úmluvami (jejichž stranou je Unie) či právem EU. Co je však podstatné, Listina nijak nezužuje ochranu základních práv přiznanou ústavami či listinami na ochranu lidských práv jednotlivých států. Je tedy možné, že vnitrostátní právo přiznává v určitém konkrétním případě ochranu vyšší, než jakou stanovuje Listina, což předvídá průlom v komunitárním právu jako takovém, přednost bude mít v takovém případě úprava vnitrostátní a nebude tak použita absolutní přednost práva komunitárního. Zároveň Listina nesmí zužovat žádné právo zaručené Úmluvou.

Článek 54 Listiny definuje zákaz zneužití práv, žádné ustanovení Listiny nesmí být vykládáno tak, aby umožňovalo jakékoliv popření některého práva či svobody stanovené v této Listině. Taktéž není dovoleno větší omezení některého práva nebo svobody, než jaké je v ní stanoveno. Toto ustanovení zcela přebírá článek 17 Úmluvy, kde je stanoven zákaz státu, skupině nebo jednotlivci vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů zaměřených na zničení kteréhokoli z přiznaných práv a svobod přiznaných Úmluvou nebo na omezování těchto práv a svobod ve větším rozsahu, než to Úmluva stanoví.

7.2 Práva Listiny shodná s Úmluvou

Listina základních práv ve velké míře vychází z práv zaručených Úmluvou, proto bych se v této podkapitole zabývala srovnáním relevantních ustanovení Listiny a Úmluvy, přičemž některá práva bych podrobněji rozebrala. Fakt, že oba dva dokumenty chrání tatáž práva vypovídá o tom, že jsou to práva natolik významná, že jsou upraveny jak v právu mezinárodním, tak v právu komunitárním. Jedná se o práva společná oběma dokumentům, mající téměř totožnou dikci, na něž se bude vztahovat článek 52 odstavec 3 Listiny: *Pokud tato listina obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských*

práv a základních svobod, jsou smysl a rozsah těchto práv stejné jako ty, které jim přikládá uvedená úmluva. Toto ustanovení nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu.

Mezi společně upravovaná práva náleží nepochybně právo na život, zakotvené oběma dokumenty shodně v článku 2. Úmluva řadí toto právo mezi práva absolutní, jež nepřipouští žádné výjimky co se výhrad členských států týče. V druhém odstavci jsou taxativně uvedeny okolnosti, kdy použití nezbytné síly s následkem smrti, není v rozporu s tímto právem (obrana proti nezákonnému násilí, při zákonném zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené a zákonné potlačení nepokojů nebo vzpoury). Otázku potratů posuzuje štrasburský soud jako věc přičící se tomuto ustanovení, jež by byla v rozporu s cílem a předmětem Úmluvy, neboť život dítěte je zcela svázán s životem matky, která ho nosí a oba dva životy nelze oddělovat³⁷, což je dle mého názoru výklad příliš alibistický, neboť v některých případech se jedná o záchranu matky, která vlivem neuskutečněního potratu, jehož včasné provedení by jí zachránilo život, umírá a paradoxně tak nedochází k naplnění jejího práva na život. Tato otázka by měla být dle mého názoru ještě podrobněji rozebrána a diskutována. Mé tvrzení tím spíše podpírá konstatování štrasburského soudu, v němž není embryo uznáváno jako jednotlivec.³⁸ Z praktického hlediska embryo nemůže podat individuální stížnost, avšak biologičtí rodiče by to za něj učinit mohli. Pokud tedy embryo (v zastoupení rodičů) není oprávněno podat individuální stížnost, nelze mu přiznávat ani práva vyplývající z Úmluvy a nelze tak do okamžiku narození chránit jeho právo na život dle čl. 2 Úmluvy. Osobně bych zvolila výchozím bodem narození – okamžik porodu, kdy se dítě prvním nádechem stává jednotlivcem ve smyslu čl. 34 Úmluvy a subjektem majícím právo na život dle článku 2 téže kodifikace.³⁹ Ve věci *Pretty versus Spojené království*⁴⁰ řešil Evropský soud pro lidská práva otázku eutanazie. Dle jeho názoru nelze vykládat právo na život jako právo nakládat se svým životem dle své libovůle, včetně možnosti rozhodnout se svůj život dobrovolně ukončit a nelze z něj dovodit právo na smrt. Co se Listiny týče, Listina při formulaci tohoto práva vychází z Úmluvy, stručně vymezuje, že každý má právo na život. Druhý odstavec zakazuje trest smrti nebo popravu. Článek 2 Listiny je však nutno vykládat v souladu s

³⁷ Hubálková, E.: *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*, Linde Praha, a.s., 2003, s. 86

³⁸ Jednotlivcem ve smyslu čl. 34 Úmluvy

³⁹ Návrh de lege ferenda by bylo nutno blížeji specifikovat, inspiraci by bylo vhodné hledat v české právní úpravě, která vychází z české vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 11/1988).

⁴⁰ *Pretty versus Spojené království*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva z 29. dubna 2002

článkem 52 odstavce 3., jenž stanoví výklad Listiny ve světle Evropské úmluvy, tedy konkrétně dle článku 2 odstavce 2. Úmluvy.

Dalším shodným ustanovením je zákaz mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestu, upravující článek 4 Listiny a článek 3 Úmluvy. Nikdo nesmí být mučen ani podroben nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestu, obě dvě ustanovení poskytují stejnou míru ochrany stejnému právu, Listina pouze v názvu zakazuje kromě nelidského zacházení a trestu též ponižující zacházení nebo trest, což je dle mého soudu zbytečné, neboť výraz „nelidské zacházení a trest“ zahrnuje i „ponižující zacházení a trest.“

Článek 5 Listiny odstavce 1 a 2 je zcela shodným s článkem 4 Úmluvy, který zakazuje otroctví a nucené práce. Vyjadřuje jak držení v nevolnictví či v otroctví, tak výkon nucených či povinných prací. Odstavec 3 Úmluvy pak vymezuje negativní výčet toho, co se za nucenou či povinnou práci nepovažuje (práce vyžadovaná ve výkonu trestu dle čl. 5 Úmluvy, vojenská služba či služba jí odpovídající, služba vyžadovaná v případě nouze či pohromy ohrožující život nebo blaho společenství, práce v rámci občanských povinností). Tento negativní výčet platí i pro ustanovení Listiny, neboť musíme vzít v potaz článek 52 odstavce 3 Listiny. Listina obohacuje zákaz otroctví a nucené práce ještě o zákaz obchodování s lidmi, vychází z práva na lidskou důstojnost, čímž pojímá širší výklad tohoto ustanovení než Úmluva, která zákaz obchodování s lidmi jako takový neobsahuje.

Dalším shodným právem je právo na svobodu a bezpečnost (čl. 6 Listiny a čl. 5 Úmluvy). Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost a nikdo nesmí být zbaven svobody kromě taxativně vyjmenovaných případů v souladu s řízením stanoveným zákonem, vyjmenovaných v článku 5 odstavci 1 písmenu a)-f) Úmluvy. Každý zatčený musí být neprodleně seznámen s důvody svého zatčení a se všemi obviněními proti němu, v jazyce, jemuž rozumí. Každý, kdo je zákonně zatčen nebo jinak zbaven svobody za účelem předvedení před příslušný orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu nebo z oprávněných obav, že je nutné zabránit ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání, musí být ihned předveden před soudce či jinou úřední osobu zákonem zmocněnou k výkonu soudní pravomoci. Má také právo být souzen v přiměřené lhůtě nebo propuštěn během řízení, propuštění může být podmíněno zárukou, že se dotýčný dostaví k přelíčení. Každý, kdo byl zatčen nebo zbaven svobody jiným způsobem, má právo podat návrh na řízení, v němž by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a

nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné. Každý, kdo byl zatčen či zadržen v rozporu s tímto ustanovením má právo na odškodnění. Stejný rozsah tohoto práva zaručuje i Listina, neboť se jedná o právo zcela shodné s Úmluvou, jež je nutno vykládat ve světle článku 52 odstavce 3 Listiny.

Ustanovení práva na svobodu a osobní bezpečnost dle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod bylo vykládáno v nedávném případě Rusu versus Rakousko⁴¹, kdy štrasburský soud řešil porušení tohoto ustanovení. Rakouský soud porušil práva občanky Rumunska – paní Corneliie Rusu. Paní Rusu cestovala z Rumunska do Španělska a zpět přes Francii, kde jí ukradli cestovní doklady a zavazadla, což ihned ohlásila francouzským úřadům a získala doložku, v níž bylo uvedeno, že má z důvodu krádeže prozatímní doklady. Takto cestovala přes Francii, Itálii a Rakousko, odkud chtěla dále pokračovat do Maďarska. Na rakousko-maďarských hranicích byla zadržena rakouskou policií Bezirkshauptmannschaft Neusiedler See, jež ji dále nechtěla pustit s odůvodněním, že neměla žádný platný doklad a snažila se kontrolu cestovních dokladů přelstít.⁴² Paní Rusu ovšem německy nemluvila, s odůvodněním policie, jemuž nerozuměla, obdržela dva informační letáky v rumunštině, přičemž byla převezena do Grazu. V informačních letácích stály informace o možnosti vzít si na svou obhajobu advokáta, o možnosti kontaktovat se s osobou blízkou a o možnosti kontaktovat zastupitelský úřad země, jíž je občankou. Paní Rusu se v tento moment domáhala přivolení pomoci rumunsky mluvící osoby, na což si později stěžovala, že bylo z rakouské strany ignorováno. Po kontaktování zastupitelského rumunského úřadu, úřad sám i sama stěžovatelka žádaly rumunskou ambasádu ve Vídni o vydání cestovních dokladů, aby mohla být žalobkyně propuštěna, na což nebylo nijak reagováno. Po deseti dnech vazby byla paní Rusu vyslechnuta rumunským tlumočnickem a až tady se dle svého vyjádření dozvěděla, že má být na základě rozhodnutí rakouských úřadů vyhoštěna (dle článku 5 odstavce 1 písmena f) Úmluvy). Na tuto stížnost reagovala rakouská vláda s argumentem, že již v prvních informačních letácích musela být informace o možném vyhoštění ze země. Po dalších pěti dnech (po patnácti dnech vazby) vydala rumunská ambasáda cestovní doklady, které paní Rusu obdržela po dalších dvou dnech. Sedm dní po obdržení byla paní

⁴¹ Case of Rusu v. Austria, Application no. 34082/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/496361e02.html>, publication date 02.10.2008

⁴² „You entered Austrian territory, coming from Italy, on 25 February 2002 at Nickelsdorf, circumventing border controls and without being in possession of a valid travel document and stamp. On 25 February 2002 you were apprehended by border control officials.“

Rusu vypovězena ze země na základě deportačního příkazu. V tomto případě se jednalo o jasná pochybení ze strany rakouské policie: již v samotných letácích, jež stěžovatelka obdržela na začátku mělo být uvedeny všechny důvody jejího zatčení, v jazyce rumunském (odstavec 2. článku 5.). Dle odstavce 3 téhož článku pak měla být paní Rusu souzena v přiměřené lhůtě nebo propuštěna během řízení, přičemž propuštění mělo být podmíněno zárukou, že se dotčená osoba dostaví k přelíčení. Nebylo jediného důvodu, pro který by nemohla být vyslychána na svobodě (na určeném místě pobytu, např. v ubytovně) za podmínky pravidelného hlášení a pravidelných dochůzek k výslechu či k šetření, její vazba byla nedůvodná. Dle dalšího šetření vyšlo najevo, že letáky poskytnuté rakouskou policií byly zcela nevyhovující, neobsahovaly všechny informace o zatčení, na něž měla stěžovatelka právo. Paní Rusu pak před Evropským soudem pro lidská práva zákonně vymohla náhradu škody dle článku 5 odstavce 5 Úmluvy.

Právo na respektování soukromého a rodinného života obsahuje Úmluva v článku 8, v němž říká, že každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence a státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě taxativně vyjmenovaných případů.⁴³ Jsou zde čtyři tzv. rodinná práva (takto jsem je označila v kapitole 4.1 – Typologie práv obsažených v Úmluvě), opravňující jednotlivce na soukromý život, rodinný život, obydlí a korespondenci vůči státu. Pojem soukromý život k pojmu rodinného života je velmi obdobný. Listina obsahuje stejné právo v článku 7, přičemž stejná taxativní omezení, kdy státní orgán může do výkonu soukromého a rodinného života zasahovat, se použijí i na ustanovení Listiny (čl. 52 odstavec 3 Listiny). Velmi problematickou se co do konfrontace s Evropským soudním dvorem, jakožto orgánem Evropské unie, stala otázka výkladu práva na svobodu obydlí. Štrasburský soud do pojmu obydlí zahrnuje i místo výkonu soukromého povolání. Jeho argumentace spočívá v tom, že respektování práva na soukromí musí zahrnovat právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidmi a nelze vyloučit profesní nebo obchodní činnosti z pojmu soukromí, neboť právě během své pracovní činnosti má většina lidí velkou příležitost rozvíjet vztahy s ostatními.⁴⁴ Jeho názor osobně nesdílím, výkon profese sice rozvíjí a napomáhá vytváření osobních vztahů mezi lidmi, ale z mého pohledu se již nejedná o soukromý, natož pak

⁴³ V případech, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky či ochrany práv a svobod jiných.

⁴⁴ Niemitz v. Německo (1992), rozsudek ESLP proti Hoechst AG proti Komisi Evropských společenství, Rozsudek SD (ESD) ve věci 48/87 a 227/88

rodinný život. Právě z formulace „soukromý a rodinný život“ vyvozují, že se pojem „soukromý život“ má blížit životu rodinnému, který chápou jako protipól života profesního.

Dalším právem, resp. svobodou shodnou v Úmluvě i Listině je svoboda myšlení a náboženského vyznání (čl. 10 Listiny a čl. 9 Úmluvy). Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, přičemž toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými. Ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů. Omezení této svobody je možné, neboť dle článku 52 odstavce 3 Listiny mají obě ustanovení stejný rozsah a význam, avšak pouze dle článku 9 odstavce 2 Úmluvy. Jsou to omezení stanovená zákony, nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Listina obohacuje toto ustanovení o právo odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí, v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva, poskytuje tedy širší právo, resp. svobodu než Úmluva.

Svobodu projevu a šíření informací obsahuje Listina v čl. 11 a Úmluva v čl. 10. Každý má právo na svobodu projevu. Součástí tohoto práva je právo zastávat názory, přijímat a šířit informace či ideje bez zásahů veřejné moci, bez ohledu na hranice. Toto znění odpovídá zcela článku 10 Úmluvy, v jejímž světle je nutno článek 11 Listiny vykládat. Zároveň Úmluva vymezuje možné omezení: a) státy mohou vyžadovat udělení povolení rozhlasovým, televizním či filmovým společnostem, b) výkon těchto svobod může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci. Listina svobodu projevu a šíření informací ještě obohacuje o jeden odstavec, který říká, že svoboda a pluralita médií musí být respektována.

Právo na vlastnictví upravuje jak Úmluva (čl. 1 Protokolu č. 1), tak Listina (čl. 17). Každý má právo vlastnit zákonně nabytý majetek, užívat jej, nakládat s ním a odkazovat jej. Nikdo nesmí být zbaven svého majetku s výjimkou veřejného zájmu, pouze v případech a za podmínek, které stanoví zákon. Úmluva však nikterak (narozdíl od Listiny) nestanovuje spravedlivou náhradu v případě vyvlastnění. Článek 1 Protokolu 1 k Úmluvě

rozšiřuje ustanovení Listiny (jež musí být vykládána dle článku 52 odstavce 3 v souladu s Úmluvou) o možnost danou státům, a sice přijímat zákony, které považují za nezbytné, aby upravily užívání majetku v souladu s obecným zájmem a zajistily placení daní a jiných poplatků nebo pokut. Duševní vlastnictví chrání pouze ustanovení Listiny, Úmluva ho výslovně nezmiňuje. Používá pouze výrazu „majetek“.

Presumpci nevinny a právo na obhajobu zaručuje jak Úmluva (čl. 6 odstavec 2 a 3), tak Listina, jejíž ustanovení je dle čl. 52 odstavce 3 nutno vykládat v souladu se stejným ustanovením Úmluvy.

Shodným bodem obou dokumentů je obsažení zásady zákonnosti a přiměřenosti trestných činů a trestů. Článek 49 Listiny zakazuje retroaktivní působení zákonů a trestů v trestních věcech, konkrétně zakazuje odsouzení za jednání či opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž zakazuje uložení trestu přísnějšího, než jakého bylo možno uložit v době spáchání trestného činu. V případě, že již byl trestný čin spáchán a zákon stanoví mírnější trest, uloží se tento mírnější trest. To nebrání souzení a potrestání za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, bylo trestné podle obecných zásad uznávaných mezinárodním společenstvím. Výše trestu však nesmí být nepřiměřená trestnému činu. Stejně právo nalezneme v článku 7 Úmluvy, pouze v poslední větě stanovuje, že tento článek nebrání souzení a potrestání osoby za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, bylo trestné podle obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy. Listina tedy rozlišuje zásady uznávané mezinárodním společenstvím a Úmluva zásady uznávané civilizovanými národy. Dle článku 52 odstavce 3 Listiny mají tato práva stejný rozsah a význam a je tedy nutno brát v potaz ustanovení Úmluvy.

Shrme-li práva, která jsou upravena oběma dokumenty, jedná se o tato: právo na život; zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání; zákaz otroctví, nevolnictví a nucené práce; právo na svobodu a bezpečnost; ochrana soukromého a rodinného života; svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání; svoboda projevu a informací; právo na vlastnictví; presumpce nevinny a právo na obhajobu a zásada zákonnosti. Jsou to práva jež musí být vykládána v rozsahu, který je zaručen Úmluvou, dle článku 52 odstavce 3 Listiny, a to i přesto, že jim Listina výslovně přiznává ochranu menší. Minimální standard je tedy garantován Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Listina i Úmluva tak deklarují práva, jež by měla být každému členskému státu vlastní a měly by je chránit automaticky. Jedná se o práva směřující

k ochraně lidského života a lidské důstojnosti, jakož i o politickou svobodu (svoboda projevu a informací). Dle mého názoru se jedná o práva nadmíru důležitá a jejich shodný obsah v obou dokumentech tak vychází z logiky věci. Občanská, osobní i politická práva byla deklarována již v období osvícenství a buržoazních revolucí⁴⁵, mají tedy dlouhou historii a zaslouží si zvýšené pozornosti, jíž se díky oběma dokumentům dostává.

7.3 Práva v Listině a Úmluvě obdobná

Některá práva, jež Listina obsahuje připomínají stejné znění, jenž najdeme v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, avšak rozsah porovnávaných práv je odlišný. Ve většině případů bude Listina přiznávat právo většího rozsahu, Úmluvou pouze inspirované. Tam, kde se ustanovení Listiny a Úmluvy shoduje, stále platí použití článku 52 odstavce 3 Listiny, kdy rozsah práva přiznaného Listinou bude vykládán v rozsahu přiznaném Úmluvou. Listina pak rozsah Úmluvy inkorporuje a ještě rozšíří.

Prvním právem obdobným je právo uzavřít manželství a založit rodinu. V Úmluvě (čl. 12) je vymezeno jako právo žen a mužů způsobilých věkem uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony. Listina (čl. 9) se zde neomezuje na vyjmenování subjektů, jednoduše stanoví, že právo uzavřít manželství a založit rodinu se zaručuje v souladu s vnitrostátními zákony. Pochopitelně, odkazem na národní úpravu jednotlivých členských států, bude standard tohoto práva v různých státech Unie odlišný. Vzhledem k různým věkovým hranicím, které stanoví dosažení plnoletosti či výjimky národních úprav „zplnoletit“ konkrétní osobu za zákonem stanovených podmínek. Stejná odlišnost bude panovat ohledně úpravy homosexuálních sňatků, jejichž uzavření je možné pouze v některých státech Unie. Štrasburský soud konstatoval⁴⁶, že se tento článek vztahuje na tradiční manželství uzavřené mezi dvěma osobami různého pohlaví, neboť ze samotného textu vyplývá, že jeho cílem je chránit manželství jako instituci směřující k založení rodiny. Výkon práva pak podléhá vnitrostátním zákonům členských států. Právní úprava České republiky dle občanského zákoníku⁴⁷ umožňuje uzavřít manželství osobě mladší 18 let, pokud dosáhla 16. roku věku. Uzavřením manželství nabývá plnou způsobilost k právním úkonům, které již případným rozvodem před 18. rokem (kdy

⁴⁵ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii, Linde Praha a.s., Praha, 2008, s. 20

⁴⁶ Rozsudek ve věci Sheffield a Horsam v. Spojené království ze dne 30.07.1998

⁴⁷ OZ, zákon č. 40/1964, občanský zákoník

nastává plná způsobilost k právním úkonům ze zákona) nepozbude. Taktéž je v České republice možné uzavřít registrované partnerství dvou osob stejného pohlaví podle zákona o rodině⁴⁸.

Také svoboda shromažďování a sdružování je upravena obdobně. První odstavec článku 12 Listiny odráží dikci článku 11 Úmluvy, který výslovně stanoví, že každý má právo na svobodu pokojného shromažďování a na svobodu sdružovat se s jinými, včetně práva zakládat na obranu svých zájmů odbory nebo vstupovat do nich. Je možná regulace z důvodů, které stanoví zákon a jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Tento článek nebrání uvalení zákonných omezení na výkon těchto práv příslušníky ozbrojených sil, policie a státní správy.⁴⁹ Svobodu shromažďování a svobodu sdružování je nutno vykládat v úzké souvislosti s články 9 a 10 Úmluvy, neboť jednotlivec má zájem se shromažďovat a sdružovat za účelem (svobodného) projevu svých myšlenek, svého svědomí a náboženského vyznání. Ať už se bude jednat o politická, náboženská či jiná zájmová sdružení, vždy budou vyjadřovat určitou myšlenku. Právo shromažďovat se má každá osoba s jedinou podmínkou, a to, že průběh shromáždění bude pokojný. Toto právo zahrnuje jak soukromé shromáždění, tak shromáždění na veřejných prostranstvích. V případě nesplnění pokojnosti by následoval zásah státu dle odstavce 2 článku 11 Úmluvy. Jestliže jde o shromáždění na veřejných prostranstvích, pak předběžné schválení nepředstavuje zásah do podstaty tohoto práva. Pojem sdružení definuje štrasburský soudní orgán jako pojem o dvou definičních znacích, jimiž jsou zásada dobrovolnosti a existence společného cíle. Osobitými případy sdružení jsou pak politické strany, občanská sdružení a odbory.⁵⁰ Listina právo rozšiřuje, když dále říká, že politické strany na úrovni Unie přispívají k vyjadřování politické vůle občanů Unie.

Článek 14 Listiny přiznává každému právo na vzdělání, na přístup k odbornému a dalšímu vzdělávání, přičemž toto právo zahrnuje též možnost bezplatné povinné školní docházky. Svoboda zakládat vzdělávací zařízení při náležitém respektování demokratických zásad a právo rodičů zajišťovat vzdělání a výchovu svých dětí ve shodě s

⁴⁸ Zákon č. 115/2006, o registrovaném partnerství a zákon č. 94/1963, zákon o rodině

⁴⁹ Důvody, pro které může stát zakázat určité shromáždění musí být vážné a nesmí zakrývat neschopnost státních orgánů zabezpečit pokojný průběh demonstrace, blíže Svák, J.: Ochrana lidských práv, Poradca podnikatel'a, spol. s r.o., Bratislava, 2003, s. 701

⁵⁰ Svák, J.: Ochrana lidských práv, Poradca podnikatel'a, spol. s r.o., Bratislava, 2003, s. 6

jejich náboženským, filozofickým a pedagogickým přesvědčením, musí být respektovány v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují jejich výkon. Obdobné právo je současně obsaženo v Úmluvě, resp. v jejím Protokolu č. 1 článku 2.

Zákaz diskriminace je současně obsažen v Úmluvě, avšak Listina (čl. 21) přiznává tomuto právu širší ochranu, neboť v Úmluvě má tento článek akcesorickou povahu⁵¹. Je ho nutno používat ve spojitosti s dalšími ustanoveními Úmluvy, ale v Listině tomu tak není. V případě Listiny se má jednat o všeobecný zákaz diskriminace. Zakazuje se jakákoli diskriminace založená na pohlaví, rase, barvě pleti, etnickém či sociálním původu, genetických rysech, jazyku, náboženském vyznání nebo přesvědčení, politických názorech či jakýchkoli jiných názorech, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, narození, zdravotním postižení, věku nebo sexuální orientaci. V oblasti působnosti Smluv se zakazuje jakákoli diskriminace na základě státní příslušnosti.

Předposledním obdobným právem, kterým se Listina nechala inspirovat Úmluvou je článek 47 Listiny, právo na účinnou právní ochranu a na spravedlivý proces. Toto právo je současně obsaženo v Úmluvě, konkrétně v člancích 6 odstavci 1 a v článku 13, které stanoví právo na účinné opravné prostředky, kdy každý, jehož práva a svobody přiznané Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností. Také vymezuje, že každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek pak musí být vyhlášen veřejně. Tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti. Listina přiznává tomuto právu širší ochranu, obohacuje ustanovení Úmluvy o bezplatnou právní pomoc, která je poskytnuta všem, kdo nemají dostatek finančních prostředků, aby si sami zajistili účinný přístup ke spravedlnosti.

Poslední právo obdobné v Listině i v Úmluvě je právo, jež je obecně označováno jako *ne bis in idem*, neboli ne dvakrát v téže věci. Nikdo nesmí být stíhán nebo potrestán v

⁵¹ Černá, D.: Standard lidských práv v Evropě, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009, s. 128

trestním řízení za čin, za který již byl v Evropské unii osvobozen nebo odsouzen konečným trestním rozsudkem dle zákona. Nezbytná nutnost úpravy tohoto práva je výslovně zakotvena v článku 50 Listiny i v Protokolu č. 7, článku 4 k Úmluvě. Listina poskytuje ochranu vyšší, neboť zásada *ne bis in idem* bude uplatněna nejen v rámci jednoho státu, ale též v případě vztahu mezi několika členskými státy Unie. Výjimky, za nichž se členské státy mohou odchýlit od principu *ne bis in idem*, jsou stanoveny v článku 52 odstavci 1 Listiny.

Mezi práva obdobná tedy patří: právo uzavřít manželství a založit rodinu; svoboda sdružování a shromažďování; právo na vzdělání; právo na spravedlivý proces a účinnou právní ochranu a právo *ne bis in idem* nebo-li právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin a zákaz diskriminace. Jedná se tedy jak o práva politická (svoboda shromažďování a sdružování), tak i o práva zajišťující procesní záruky pro ochranu lidských práv, je to tedy poněkud smíšená kategorie, v níž je Listina velkorysejší nežli Úmluva. Osobně bych se přikláněla k tomu, aby právo na spravedlivý proces a účinnou právní ochranu jakož i právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin bylo obsahově stejné v obou dokumentech, neboť se dle mého názoru jedná o natolik významné záruky, jež by mělo zajišťovat jak právo mezinárodní, tak právo komunitární. Vzhledem k tomu, že Listina zajišťuje tato dvě práva v minimálním rozsahu Úmluvy a jde ještě dále, je logické, že jako novější dokument poskytne ochranu širší.

7.4 Práva obsažená pouze v Listině

Práva obsažená pouze v Listině vykazují větší rozsáhlost Listiny co do počtu přiznaných práv. Listina jimi reaguje na aktuální vývoj ochrany lidských práv, kdy zakotvuje práva v mezinárodním i evropském měřítku nová. Jejich původní úprava Listinou neznačí jejich menší význam ani okolnost, že se jimi Rada Evropy nezabývala. V mnohém vychází tato práva právě z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, který je založil ve svých rozhodnutích. V tomto případě nebude aplikován článek 52 odstavec 3 Listiny, kdy by Listina zaručovala minimální standard přiznaného práva v rozsahu judikatury štrasburského soudu, článek 52 odstavec 3 se na tyto případy nevztahuje.⁵² Vzhledem k rozsahu diplomové práce se budu zabývat pouze některými právy.

⁵² Černá, D.: *Standard lidských práv v Evropě*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 108-109

Jedním z práv upravených výhradně Listinou je právo na ochranu osobních údajů (čl. 8), každý má právo na ochranu osobních údajů, které se ho týkají. Tyto údaje musí být zpracovány korektně, k přesně stanoveným účelům, na základě souhlasu dotčené osoby případně na základě jiného oprávněného důvodu stanoveného zákonem. Každý má právo na přístup k údajům, které o něm byly shromážděny, stejně tak má právo na jejich opravu. Na dodržování těchto pravidel dohlíží nezávislý orgán. Nezávislý orgán Listina dále nespécifikuje. Omezení článku 8 je možné pouze na základě článku 52 Listiny. Zamysleme se nad tím, proč Listina zavádí některá nová práva, doposud neupravená v Úmluvě. Ochrana osobních údajů reaguje na dočasný vývoj, kdy jsou dle mého mínění s rostoucí byrokracií osobní údaje často zbytečně využívány a je s nimi v mnohých případech neuváženě nakládáno. Listina proto ukládá subjektům, kteří s osobními údaji přichází do styku a vyžadují je, zvýšené povinnosti a dotčeným subjektům přiznává určitá práva na jejich ochranu. Český zákonodárce upravil tuto otázku v samostatném zákoně, zákoně č. 101/2000, o ochraně osobních údajů. Ten se vztahuje na veškeré zpracovávání osobních údajů státními orgány, orgány územní samosprávy, jinými orgány veřejné moci, jakož i fyzickými či právnickými osobami, ať k němu dochází automatizovaně nebo jinými prostředky. Nevztahuje se pouze na zpracování osobních údajů fyzickou osobou výlučně pro osobní potřebu. Vymezuje též pojmy důležité pro výklad zákona jako je osobní údaj, citlivý údaj, subjekt údajů, zpracování osobních údajů a jiné. Nezávislým orgánem, který zmiňuje Listina, je v České republice Úřad na ochranu osobních údajů, který funguje jako ústřední právní orgán provádějící správní dozor ve vymezené oblasti. Vede registr zpracování osobních údajů, přijímá podněty a stížnosti na porušení zákona, projednává přestupky proti zákonu o ochraně osobních údajů a jiné věci svěřené mu zákonem. V souvislosti s tímto zákonem tak nabývá ustanovení článku 8 Listiny na určitosti.

Článek 13 Listiny upravuje Svobodu umění a věd, umělecká tvorba a vědecké bádání nesmějí být omezovány a akademická svoboda musí být respektována. Článek 13 vychází dle mého mínění ze svobody myšlení, jež je dále rozšiřována na zhmotnění individuální myšlenky, kdy idea zrodí konkrétní tvorbu. Listina tímto definuje ochranu umění a vědy, která se běžně v mezinárodních dokumentech nevyskytuje, jež si však ochranu zcela jistě zaslouží.

Svoboda podnikání (upravena v článku 16 Listiny) se uznává v souladu s právem Unie, vnitrostátními zákony a zvyklostmi. Tento článek se opírá o judikáty Evropského soudního dvora, jimiž byla uznána svoboda vykonávat hospodářskou nebo obchodní

činnost.⁵³ Nejedná se o právo občanské ani politické, z povahy věci ho tedy Úmluva neupravuje. Svoboda umění a věd a svoboda podnikání jakož i kulturní, náboženská a jazyková rozmanitost (Unie respektuje tuto rozmanitost dle článku 22 Listiny) jsou dle mého názoru práva spíše obecného rázu, povrchního významu, kdy Listina reaguje na hospodářský i kulturní vývoj Unie.

Článek 24 Listiny upravuje práva dítěte. Děti mají právo na ochranu a péči, která je nezbytná pro jejich blaho, mohou svobodně vyjadřovat své názory. V záležitostech, které se jich dotýkají, se k jejich názorům musí přihlížet s ohledem na jejich věk a vyspělost. Při všech činnostech, které se týkají dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte. Každé dítě má právo udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy. Především ohled na věk a vyspělost dětí je důležitým aspektem tohoto ustanovení, neboť nelze dětem přikládat stejná práva jako dospělým. Jejich práva též nemohou být opomíjena, nesmí být nijak nadměrně omezována a vždy je nutno brát zřetel na blaho a vlastní zájem dítěte. Právo na přímý styk s oběma rodiči odráží jednak problematiku únosů dětí jejich vlastním rodičem, jednak problematiku stále vyšší rozvodovosti, která nezřídka zamezí kontaktu dítěte s jedním z rodičů. Ustanovení článku 24 vychází z Úmluvy o právech dítěte, přijaté Valným shromážděním OSN dne 20.11.1989.⁵⁴

Nový aspekt uvádí Listina i v článku 3, zahrnuje jak zákaz reproduktivního klonování lidských bytostí, tak zákaz eugenických praktik⁵⁵ (zejména těch, jejichž cílem je výběr lidských jedinců), dále zákaz obchodování s lidskými orgány jakožto princip biologické etiky a zásadu svobodného a informovaného souhlasu v případě medicínského zásahu. Tento článek reaguje na vysoký pokrok v oblasti lékařství a biologie, přičemž se snaží kontrolovat vědecký vývoj tak, aby byla zachována etika v oblasti biomedicíny.

Článek 15 Listiny navazuje na jednotný vnitřní trh, jenž funguje v rámci Evropské unie, resp. na volný pohyb pracovníků, na svobodu usazování a na volné poskytování služeb. Zatímco právo pracovat a vykonávat povolání náleží každému, svobodně hledat zaměstnání, pracovat, usadit se či poskytovat služby ve státě EU mohou pouze občané

⁵³ Pikna, B.: Evropská unie – vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv, Linde Praha, a.s., 2002, s.128 - 129

⁵⁴ Pikna, B.: Evropská unie – vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv, Linde Praha a.s., 2002, s.138

⁵⁵ Eugenickými praktikami můžeme rozumět provádění selektivních programů, jejichž cílem jsou např. nucená otěhotnění, povinnost volby partnera z určité skupiny apod.

Unie. Občanům třetích zemí⁵⁶ je na vyváženou přiznáno oprávnění pracovat na území členských států za stejných podmínek jako občanům Unie. Již z povahy věci nemůže být toto právo obsaženo v Úmluvě.

Závažnou otázkou, již se Unie musela zabývat, a kterou zviditelnila i Listina, je otázka azylu. Azyl patří mezi problematické otázky celé Unie, neboť se jedná o věc velmi citlivou, na jejímž řešení často chybí politická vůle, která by sdružila členské státy. Zásaditost azylu byly přesunuty Amsterodamskou smlouvou do prvního pilíře, tedy do komunitárního práva, avšak nebylo dosaženo potřebného pokroku. Listina v článku 18 uvádí, že *právo na azyl je zaručeno při dodržování Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951 a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků ze dne 31. ledna 1967 a v souladu se Smlouvou o Evropské unii a Smlouvou o fungování Evropské unie*. Ženevská úmluva o právním postavení uprchlíků, jakož i Protokol týkajícího se právního postavení uprchlíků jsou součástí právního řádu České republiky.⁵⁷

Článek 20 Listiny přiznává rovnost před zákonem: *Před zákonem jsou si všichni rovni*. Obdobné ustanovení v Evropské úmluvě nenajdeme (čl. 5 Protokolu č. 7 Úmluvy uvádí pouze rovnost mezi manželi a zákaz diskriminace v Úmluvě má pouze akcesorickou povahu), Listina se zřejmě nechala inspirovat ústavami členských států, které vychází z rovnosti před zákonem. Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky stanovuje rovnost před zákonem v článku 1 v tomto znění: *Lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech*. V článku 23 Listiny základních práv EU je pak dále rozvedena rovnost žen a mužů, články 25 a 26 přiznávají práva starších osob a začlenění osob se zdravotním postižením. Unie tak reaguje tak na soudobý trend, kdy úcta ke stáří v mnoha členských státech (Českou republiku nevyjímaje) slábne a starší občané se tak společensky ocitají na okraji společnosti, stejně tak jako osoby se zdravotním postižením.

Tzv. moderní práva, ochrana životního prostředí a ochrana spotřebitele je zakotvena v článcích 37 a 38 Listiny. Vysoká úroveň ochrany životního prostředí a zvyšování jeho kvality musí být dle Listiny začleněny do politik Unie a zajištěny dále v souladu se zásadou udržitelného rozvoje. Jedná se tedy spíše o programový princip členských států. Ochrana spotřebitele je novým právem, které se běžně v mezinárodních dokumentech neobjevuje, Unie tak činí pokrok co se ochrany individua jakožto spotřebitele týče. Dává

⁵⁶ Třetími zeměmi jsou myšleny všechny státy, jež nejsou členy EU

⁵⁷ Pikna, B.: Evropská unie – vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv, Linde Praha, a.s., 2002, s.130 - 132

tím najevo, že uznává spotřebitele oproti soutěžiteli či podnikateli jako slabší stranu, jež je třeba chránit a poskytnout jí z právního hlediska vyšší ochranu. Liší se pojetí spotřebitele např. ve Švédsku, kde se vychází z téměř absolutní neznalosti zboží spotřebitelem, je tedy nutno spotřebitele upozorňovat na veškerá úskalí, jež zakoupený výrobek obnáší. Spotřebitel je tzv. pasivní a pokud ho podnikatel neinformuje o možných následcích, odpovídá za případnou škodu. Naproti tomu český spotřebitel je chápán jako osoba téměř všeznalá a není zapotřebí ho obeznámit s veškerými riziky či vlastnostmi zboží, dovozuje se jeho důvtip a znalost zboží. Jedná se o tzv. aktivního spotřebitele.⁵⁸ Vzhledem k těmto odlišnostem v členských státech je nutno ochranu spotřebitele sjednocovat, skrze Unii.

Listina uvádí v Hlavě 5. práva občanů EU, jejichž úprava v Úmluvě logicky z povahy věci chybí, Listina tak zvýhodňuje především občany Unie, jež mají jiná práva než občané jiných států, kteří v Unii nejsou. Není tomu tak vždycky, v některých ustanoveních staví naroveň občanům Unie tzv. rezidenty, tj. osoby mající na území Unie bydliště. Občané i rezidenti mají např. právo volit a kandidovat ve volbách do Evropského parlamentu (čl. 39), je jim tedy zaručováno jak aktivní, tak pasivní volební právo. Volby musí být přímé, všeobecné, svobodné a tajné. Každý občan Unie má v členském státu, kde bydlí, aktivní a pasivní volební právo do obecních voleb. Je tak postaven naroveň občanu stejného státu, jemuž náleží totéž právo (čl. 40). Každý občan Unie a každý její rezident má právo na přístup k dokumentům orgánů, institucím a jiným subjektům Unie bez ohledu na použitý nosič. Toto právo náleží též každé právnické osobě se sídlem v členském státě (čl. 42). Je zde projevna snaha Unie přijímat rozhodnutí co nejotevřeněji, tak, aby se k nim mohl dostat jak občan Unie, tak její rezident či právnická osoba sídlící v členském státě. Unie reflektuje pokrok v informačních technologiích, kdy říká, „bez ohledu na použitý nosič“. Vzhledem k prudkému vývoji všech možných informačních prostředků je tato formulace nadčasová. Elektronické sdělovací prostředky výrazně zjednodušují a urychlují přístup oprávněných osob k informacím, což napomáhá využití práva na informace. Orgány i instituce Unie se tak snaží vyjít oprávněným osobám vstříc prostřednictvím webových stránek, kam umisťují jak informace o organizaci, struktuře, činnosti, dokumentech či diskuze. Právo na informace se nevztahuje na utajované dokumenty nebo jejich části, ty představují výjimku k obecné zásadě otevřenosti. Jedná se především o dokumenty přijaté v rámci spolupráce v oblastech justice, vnitřních věcí a

⁵⁸ přednáška JUDr. Blanky Tomančákové, PhD. LL.M., Ochrana spotřebitele, Olomouc, prosinec 2009

společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Tyto výjimky musí být zvažovány s ohledem na povahu konkrétního dokumentu, kde může být žádoucí důvěrnost a utajenost obsahu textu. Taková výjimka se však uplatní pouze v případě, kdy je důvod dostatečně závažný a obsahuje odůvodnění pro postup, kdy zájem na utajení musí mít přednost před obecným zájmem občana či rezidenta na přístup k dokumentu. Mezi další práva tzv. občanská patří právo na řádnou správu, zavedení institutu evropského veřejného ochránce práv, petiční právo, právo volného pohybu a pobytu a právo na diplomatickou a konzulární ochranu.

Shrneme-li tedy, proč některá práva Listina upravuje nad úroveň Úmluvy, zjistíme, že některá z nich jsou dle mého názoru poněkud obecná a jejich úprava v Úmluvě nutná není (svoboda umění a věd), některá naopak v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod upravena být nemohou z povahy věci, přiznávají práva náležející Unii jakožto nadnárodní entitě sui generis (aktivní a pasivní volební právo do Evropského parlamentu).

8 Kontrolní mechanismus

Efektivita mezinárodní úpravy ochrany lidských práv závisí hlavně na kvalitě kontrolního mechanismu a systém ochrany lidských práv je věrohodný jen tehdy, pokud nabízí jednotlivcům k obraně jejich práv účinné záruky. Vyhlášená práva, která nejsou vymahatelná nemají absolutně žádný praktický význam, jsou jen teoretickými poznatky, bez praktické hodnoty. Otázka kontrolního mechanismu v rámci Listiny základních práv EU je otázkou budoucnosti, Listina sama nijak nezakotvuje, jak budou práva v ní zaručená vymáhána, proto by bylo vhodné najít kvalitní inspiraci v ostatních lidskoprávních dokumentech co se vymahatelnosti týče. Jelikož Listina v podstatě inkorporuje Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, je nasnadě inspirovat se právě jejím kontrolním mechanismem.

8.1 Kontrolní mechanismus Úmluvy

System kontrolního mechanismu Úmluvy je nejstarším systémem mezinárodněprávní ochrany lidských práv. Úmluva sama byla prvním právně závazným dokumentem, jenž byl na ochranu lidských práv přijat, co se mezinárodní úrovně týče. Za dlouhá léta fungování štrasburského soudu bylo možno zefektivňovat celý kontrolní mechanismus, postupem doby vyvstávají najevo neustále nové problémy, jež musí neustále reflektovat, a které musí zakomponovat do soudního systému. Úmluva sdružuje 47 států, jež dohromady čítají asi 800 milionů obyvatel, kteří se mohou domáhat svých práv zaručených Úmluvou. Štrasburský soud účinně vyplňuje mezery, které se objevují při výkladu Úmluvy či přímo tvoří její výklad. Kýženým posledním vylepšením by se mělo stát přijetí Protokolu č. 14 Ruskem, které by svou ratifikací výrazně zjednodušilo a urychlilo proces kontroly štrasburským tělesem. To je tak zahlceno případy, jež zbytečně blokují jeho činnost a výrazně zpomalují chod soudu. Přes to všechno je Úmluva nejvypělejším, nejpropracovanějším a nejefektivnějším dokumentem na mezinárodní úrovni, jakož i její kontrolní mechanismus. A to právě proto, že zakládá jak práva hmotná, tak procesní zaručující jejich vymahatelnost. Právě z kontrolního mechanismu by se měla Listina inspirovat a bude otázkou, zda se v průběhu času efektivitě kontrolního mechanismu Úmluvy alespoň přiblíží.

Práva jednotlivce podat stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva byla dlouhou dobu přinejmenjším zvláštností, zlom nastal až Protokolem č. 11 k Úmluvě, který dal jedinci přímý přístup ke spornému řízení před štrasburským soudem.⁵⁹ Tentýž protokol ustanovuje štrasburský soud jako soud stálý, permanentně zasedající. Jedná se o doposud nejefektivnějši instrument na poli mezinárodním, který umožnil smluvním stranám i jednotlivci podávat stížnosti na porušení práv zaručených Úmluvou v některém z členských států. Výsledkem stížnosti je rozsudek Evropského soudního dvora, jenž prokládá možné mezery výkladu Úmluvy, či její výklad přímo tvoří. Velmi efektivním shledávám možnost stěžovatele domoci se zadostiučinění i náhrady škody pro poškozeného.

8.1.1 Původní koncepce

Původní struktura kontrolního mechanismu se skládala ze tří orgánů: Evropské komise, Evropského soudu pro lidská práva (orgány, jejichž členové jednali nezávisle na svých členských státech) a Výboru ministrů (orgán skrze politický). V roce 1990, kdy se

⁵⁹ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv, C.H. Beck, 1999, s. 1

členy Rady Evropy stalo mnoho států východního bloku, bylo jasné, že počet stížností prudce vzroste a bude nutno zefektivnit řízení v rámci kontroly Úmluvy. Došlo ke zkrácení celé procedury řízení. Protokolem č. 11, jenž vstoupil v platnost 1. listopadu 1998, byla Evropská komise a Evropský soud včleněna do orgánu jediného, Evropského soudu pro lidská práva majícího dnešní podobu. Výbor ministrů ztratil rozhodovací pravomoc, avšak jako orgán zůstal zachován. Byl mu svěřen dohled nad výkonem rozsudků v jednotlivých členských státech, na než byla vznesena stížnost pro porušení Úmluvy.⁶⁰

8.1.2 Průběh řízení o stížnosti

Způsobilost k podání stížnosti má dle článku 34 Úmluvy jednotlivci, nevládní organizace i skupina osob považující se za poškozené dle některého z článků Úmluvy. Evropský soud pro lidská práva rozhoduje o stížnostech ve Výboru, stávajícím se ze 3 soudců, jenž rozhoduje především o přípustnosti stížností, v Senátu, čítajícím 7 soudců a ve Velkém senátu o 17 soudcích. Jako první kritérium je zkoumáno splnění podmínky přijatelnosti dle článku 35 Úmluvy, tj. vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí, musí se jednat o neanonymní stížnost, jež není stejná jako stížnost již předtím projednávaná Soudem anebo již předložená jinému mezinárodnímu vyšetřovacímu nebo smírčímu orgánu a neobsahující žádné nové důležité skutečnosti. Nesmí být neslučitelná s ustanoveními Úmluvy nebo Protokolů k ní a nesmí být zjevně nepodložená nebo zneužívající právo podat stížnost. Dále je zjišťován skutkový stav po němž štrasburský soud provede pokus o smír, a pokud se tak nestane, vydá samotné rozhodnutí. Každá ze stran může podat do tří měsíců žádost o předložení věci Velkému senátu, jenž stížnost v zákonných případech přijme, zejména pokud se jedná o výklad či provádění Úmluvy a jejich Protokolů.⁶¹ Výkon rozhodnutí je pak na jednotlivém státu, přičemž stát, jenž porušil ustanovení Úmluvy, je povinen zajistit adekvátní zadostiučinění, přiznané štrasburským soudem. Rozsudek soudu je poté následně poslán Výboru ministrů, který provádí dohled nad jejich dodržováním, přičemž si vyžádá informace o dalším postupu uvnitř státu od jeho vlády. Může vyvíjet politický a diplomatický tlak, nedodržení pokynů soudu pak může mít

⁶⁰ článek 46 odstavec 2 Úmluvy ve znění Protokolu č. 11: *Konečný rozsudek Soudu se doručuje Výboru ministrů, který dohlíží na jeho výkon.*

⁶¹ Článek 43 Úmluvy odstavec 2: *Kolegium pěti soudců Velkého senátu žádosti vyhoví, jestliže případ vyvolává závažnou otázku týkající se výkladu nebo použití Úmluvy nebo Protokolů k ní nebo závažný problém obecného významu.*

za následek porušení článku 3 Statutu Rady Evropy a také sankční vyloučení z Rady Evropy.

8.1.3 Protokol č. 14 a 14 bis

Evropský soud pro lidská práva je velmi přetížen, což vyvolává reakce a ohlasy, jak jeho činnost zefektivnit. Vedle působení na členské země, formou doporučení Rady Evropy, byl vytvořen 14. Protokol k Úmluvě, přijatý v květnu 2004. Vstupu v platnost brání poslední ratifikace, kterou do dnešního dne neprovedlo Rusko, ačkoliv ho podepsalo už v květnu 2006. „*Předseda Výboru ministrů a ministr zahraničí Slovinska Samuel Žbogar komentoval prohlášení ruské Dumy týkající se pokračování ratifikace Protokolu č.14 k Evropské úmluvě. Samuel Žbogar vyjádřil potěšení nad ratifikací tohoto významného dokumentu a vyslovil naději, že ratifikace proběhne v nejbližším možném termínu. To by umožnilo, aby Protokol č.14 vstoupil v platnost a znamenalo by to posílení ochrany lidských práv ve všech členských státech Rady Evropy.*“⁶² Protokol č.14 přináší zefektivnění filtrování případů, což se vzhledem k jeho blokaci neděje. Zavádí nová kritéria pro přijatelnost stížnosti, a sice: stěžovatel musí utrpět významnou újmu, přičemž tento termín nevymezuje, očekáváme jeho definici v následující judikatuře. Než se tak stane, postupuje štrasburský soud dle tzv. bezpečnostních klauzulí. Ty stanoví, že musí být zřejmá pochybnost dodržování lidských práv a nesmí být odmítnut případ, který nebyl řádně projednán před vnitrostátními soudy stěžovatele.⁶³ Protokol č. 14 též zavádí novou funkci samosoudce, jenž má ku své pomoci soudce zpravodaje – kvalifikovaného zaměstnance kanceláře a referendáře. Soudce zpravodaj koná zpracování jednotlivých kauz, samosoudce se tak nestává natolik vytíženým co do faktického zpracování a zároveň získává pravomoci náležející dříve do výboru tříčlenného výboru.⁶⁴ Novým procesním postupem je možné zapojení komisaře Rady Evropy do soudního řízení, ten může předkládat písemné připomínky či účastnit se slyšení.⁶⁵ U pravomoci Výboru ministrů dochází k rozšíření, ač disponovali doposud jen diplomatickými prostředky, nyní mohou požádat o výklad samotný štrasburský soud, usoudí-li, že k výkonu rozsudku brání interpretační problém. Na soud je též možno se obrátit v případech žaloby proti státu, jenž

⁶² http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=178&Itemid=15, 16.01.2010, 11:40, Informační kancelář Rady Evropy, Prohlášení předsedy Výboru ministrů Samuela Žbogara týkající se ratifikace Protokolu č.14 Ruskem, zpráva z 24.09.2009

⁶³ Článek 12 Protokolu č. 14 k Úmluvě, jímž se upravuje článek 46 Úmluvy.

⁶⁴ Článek 6 a článek 7 Protokolu č. 14 k Úmluvě, jimiž se upravují články 26 a 27 Úmluvy.

⁶⁵ Článek 13 Protokolu č. 14 k Úmluvě, jímž se upravuje článek 36 Úmluvy.

nesplnil svou povinnost podrobit se rozsudku.⁶⁶ Nově byla prodloužena délka mandátu soudce z původních šesti na devět let, za podmínky nemožnosti znovuzvolení. Pokud je soudce nahrazen, pokračuje nadále v práci na případech, jimiž se zabývá.⁶⁷ V říjnu 2008 vyzval předseda štrasburského soudu Jean-Paul Costa k prozkoumání možnosti aplikace některých opatření ze 14. Protokolu i bez toho, aby vstoupil v platnost. Na zasedání Výboru ministrů v Madridu byla vyložena dvě možná řešení, která byla vzápětí nato, 12. 05. 2009, schválena. První řešení: členské státy mohou vyjádřit souhlas s tím, že budou vůči nim prováděny vybrané části Protokolu prozatímně, až do vstupu Protokolu v platnost. S touto variantou vyjádřilo doposud souhlas Švýcarsko a Německo, na něž se nová procedura vztahuje od 1. června 2009. Druhou variantou je přijetí a podepsání Protokolu 14bis, který z původního Protokolu č. 14 přejímá dvě hlavní opatření na zefektivnění řízení, přičemž se jedná o stejná opatření, která lze provádět prozatímně dle Protokolu č. 14. Zavádí pravomoc jednoho soudce odmítat jako nepřijatelné stížnosti, u nichž lze rozhodnout bez dalšího zkoumání. Dalším opatřením je nově možnost tříčlenného výboru jednomyslným souhlasem rozhodnout i v meritu u stížností, u nichž existuje ustálená judikatura. Protokol 14 bis vstoupí v platnost po ratifikaci tří smluvních zemí, což doposud učinily dvě země. Důsledkem těchto mechanismů je očekávané zrychlení řízení o 20 – 25%. Přesná čísla budou v průběhu fungování sledována. Letošní čísla naznačují, že nápad roste pomaleji a rychlost vyřizování stížností stoupá.⁶⁸

8.2 Kontrolní mechanismus Listiny

Pokud se podíváme na Listinu jako na nový právně závazný dokument komunitární úrovně, její obsah je až na výjimky⁶⁹ zcela jasný. Zcela jasná už pak není otázka vynutitelnosti jednotlivých práv. Jaký je její smysl při neexistenci institutu evropské ústavní stížnosti? Jakou bude mít autoritu na vnitrostátní úrovni? Listina stanovuje stejný hodnotový rámec národního, mezinárodního a unijního standardu lidských práv, snaží se o navzájem ohleduplný výklad, o širší ochranu. Určité východisko při výkladu Listiny budou

⁶⁶ Článek 16 Protokolu č. 14 k Úmluvě, jímž se upravuje článek 46 Úmluvy.

⁶⁷ Článek 2 Protokolu č. 14 k Úmluvě, jímž se upravuje článek 23 Úmluvy.

⁶⁸ Majerčík, L., Nový protokol k Evropské úmluvě o lidských právech – dárek k 50. výročí štrasburského soudu, Právní rozhledy, 12/2009, Aktualita, str.II

⁶⁹ Za nejasné výjimky považuji například výše rozebrané otázky rozsahu práv, které zaručuje Listina i Smlouvy zároveň či Listina a Úmluva ve stejném či podobném rozsahu, kdy je nutný podrobnější výklad obou dokumentů, aby byl rozsah daného práva přehlednější.

mít obecné zásady, jež byly dosud pilířem, nyní by mohly být pomocným zdrojem interpretace ustanovení Listiny. Listina se tak pokusí vyplnit mezery, jež doposud svým výkladem nevyplnil Soudní dvůr. Představuje první právně závazný dokument ochrany lidských práv na úrovni EU.

V případě práv, která Listina základních práv EU zaručuje shodně s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, je jasně dána pravomoc Evropského soudu pro lidská práva jako kontrolního mechanismu, neboť pokud je porušeno právo přiznané Úmluvou, je přiznána možnost domáhat se ochrany svých práv před štrasburským soudem, jak vyplývá z Úmluvy. Je zde samozřejmě zapotřebí splnit podmínky pro podání stížnosti Evropskému soudu pro lidská práva jakými je vyčerpání všech opravných prostředků na národní úrovni a také podání stížnosti do lhůty 6 měsíců od posledního rozhodnutí. To je ovšem moment, kdy se bude pravomoc štrasburského soudu překrývat s pravomocí soudu lucemburského, v tomto případě také Evropský soud pro lidská práva v podstatě nahrazuje kontrolní mechanismus Listiny, jenž doposud neexistuje. Vzniká tak paradox, kdy štrasburský soud zasahuje do komunitárního práva, které není primárně jeho objektem přezkumu, neboť přezkoumává možné porušení Úmluvy komunitárním právem. Zvláštností tak je, že komunitární právo jako výdobytek Evropské unie jako nadnárodní entity sui generis může být vykládáno orgánem klasické mezinárodní organizace. Dochází tak k přezkumu aktů komunitárního práva s Úmluvou. Ať už bude vypadat kontrolní mechanismus Listiny jakkoliv, nevyhne se Evropská unie ani Rada Evropy konfrontaci práva komunitárního a mezinárodního, k čemuž v podstatě docházelo již v minulosti a což bude stále aktuálnějším problémem.

9 Závěr

Základní práva představují nejvyšší bod na pomyslné pyramidě právních norem, nejsou lidem dávana či propůjčována, jsou jim vlastní díky jejich lidské existenci. V současné době je ochrana lidských práv uskutečňována na třech úrovních, jednak je to úroveň národní, kdy si členské státy upravují ochranu lidských práv dle národních, ústavních dokumentů, jakými je např. česká Listina základních práv a svobod. Národní soudy pak judikují ochranu lidských práv dle těchto dokumentů. Vedle národní lidskoprávní ochrany existuje i ochrana mezinárodní, již se kromě jiných (jako je např. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě) věnuje především Rada Evropy skrze Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod s pomocí soudního Evropského soudu pro lidská práva, svého soudního orgánu. Poslední úroveň, na níž se může ochrana lidských práv realizovat je úroveň evropská, respektive komunitární. V momentě, kdy je na Evropskou unii jako na nadnárodní seskupení, přenášena část suverenity členských států, je nutné, aby také sama Unie ochránila jednotlivce před zásahy svých orgánů, jež suplují orgány národní. Jedná se o úpravu velmi potřebnou, neboť

jedinec není před zásahy orgánů Evropské unie chráněn ani národní, ani mezinárodní úpravou.

Jedním z cílů, které má Evropská unie nyní před sebou vytyčen, je zajistit efektivní ochranu lidských práv, prostřednictvím Listiny základních práv Evropské unie. Ta doposud žádnou mezinárodní či evropskou instancí vykládána nebyla, v současnosti má tedy pouze deklaratorní charakter. Obsahuje jak práva občanská a politická, tak i práva hospodářská, kulturní i tzv. práva moderní, jakými je např. právo na příznivé životní prostředí či právo na ochranu spotřebitele, v čemž lze vidět velký pokrok. Vedle těchto práv upravuje Listina práva specifická plynoucí z povahy Evropské unie jako nadnárodní entity, jsou to především práva občanská, přiznaná občanům Unie případně jejím rezidentům. Listina představuje pro laika syntézu nepřehledného množství rozhodnutí Evropského soudního dvora, přičemž inspiraci čerpá především z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, na níž se odvolává. Listina jde však dále než Úmluva, neboť obsahuje práva, která nejsou v Úmluvě explicitně zahrnuta. Listina také klade celou řadu dogmatických otázek vyžadující odpovědi, jež nakonec bude muset poskytnout Soudní dvůr. Jak budou práva z Listiny vymáhána, zůstává otázkou.

Listina sama modernizuje práva zaručená Úmluvou, jde ještě dále, v článku 52 odstavci 3 výslovně zmiňuje, že rozsah práv v Listině s Úmluvou shodných má být vykládán dle Úmluvy. Ve své Preambuli se dovolává ústavních tradic a mezinárodních závazků společných všem státům, Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, jakož i judikatury Evropského soudu pro lidská práva, čímž naznačuje zdroje, jimiž se nechala inspirovat jakož i směr, kterým by se měla ochrana lidských práv v rámci *acquis communautaire* ubírat. Otázkou je, zda zahrnutí Úmluvy do Listiny znamená i zahrnutí štrasburské judikatury. Jedná se o otázku velmi spornou, neboť lucemburský soud se v minulosti vyjádřil zcela opačně nežli Evropský soud pro lidská práva. Na štrasburskou judikaturu je však výslovný odkaz v článku 52 odstavci 3 jakož i v Preambuli Listiny základních práv EU, tím pádem bych se přikláněla k názoru, že i štrasburská judikatura bude součástí Listiny.

Lze očekávat stále častější prolínání štrasburské a lucemburské judikatury, neboť Evropský soud pro lidská práva kontroluje zachování Úmluvy, na kterou je nyní odkazováno v Listině, tedy v rámci práva komunitárního. Štrasburský soud tak bude v určitých případech posuzovat soulad práva EU s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod jakožto s dokumentem mezinárodním. Z druhé strany bude

naopak Soudní dvůr opírat svá stanoviska o Úmluvu, jakožto o pramen primárního práva Evropské unie. Dojde tak k tomu, že některá ustanovení budou vykládána jak v rámci Evropského soudního dvora, tak v rámci Evropského soudu pro lidská práva. Může tak dojít k tomu, že stanoviska obou orgánů budou zcela rozdílná, jakož i k tomu, že obě dvě soudní tělesa dosáhnou společného konsenzu a spolupráce. V rámci právní jistoty by se měli snažit o celkovou spolupráci, což nebude vzhledem k dosavadnímu vývoji nikterak jednoduché.

Srovnáváme-li Listinu základních práv Evropské unie a Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, již na první pohled je zjevný obsahový rozdíl. Listina obsahuje 54 článků obsahujících práva hmotněprávní či procesněprávní povahy, zatímco Úmluva čítá „pouhých“ 28 článků počítáme-li ustanovení samotné Úmluvy i s protokoly, jež přiznávají práva hmotně- i procesněprávní povahy. Co do výčtu práv je tedy Listina mnohem obsáhlejší a činí tak co se typu přiznaných práv týká. Mnohá práva Úmluva vůbec nezmiňuje, což neznamená, že by byla méně důležitá. V určitém směru tak ani činit nemůže, neboť Listina svou komunitární povahou přiznává práva typická právu Unie, viz například občanská práva. Úmluva sice není tak velkorysá v obsahu práv, avšak její nesporný klad spočívá v kontrole jí přiznaných práv. Mechanismus štrasburského soudního tělesa je formován několik desetiletí, reaguje na aktuální problémy a i přes často vytýkanou zdlouhavost celého soudního procesu a velký počet protahovaných řízení představuje v současné době jeden z nejefektivnějších systémů ochrany v celosvětovém měřítku. Evropský soud pro lidská práva, respektive Rada Evropy se také snaží redukovat složitost průběhu stížností přijímáním nových protokolů k Úmluvě, jež mají celý proces usnadňovat, avšak absence politické vůle je častou překážkou v této věci. Přes to všechno bych považovala jako velmi vhodné, kdyby v rámci Listiny základních práv Evropské unie fungoval přinejmenším obdobně kvalitní a rychlá mechanismus jakým je soudní mechanismus štrasburský. Otázkou zůstává, jak by měl kontrolní mechanismus Listiny fungovat.

Osobně bych jako nejoptimálnější řešení viděla zavedení institutu Evropské ústavní stížnosti, jež by sloužila jako instrument dovolávající se porušení práva přiznaného Listinou. Vzhledem k tomu, že Lisabonská smlouva odkazuje na Listinu základních práv, již staví do primárního práva, bude nutná změna primárního práva. Unie vynaložila obrovskou snahu, aby Lisabonská smlouva po všech zamítnutích, výjimkách a výhradách byla přijata, nyní však bude nutno provést změnu další, jež je nezbytná. Článek 6 Smlouvy

o Evropské unii hovoří ve třech odstavcích o tom, že *Unie uznává práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv Evropské unie ze dne 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007 ve Štrasburku, jež má stejnou právní sílu jako Smlouvy. Listina nijak nerozšiřuje pravomoci Unie vymezené ve Smlouvách. Práva, svobody a zásady obsažené v Listině se vykládají v souladu s obecnými ustanoveními v hlavě VII Listiny, jimiž se řídí její výklad a použití, a s náležitým přihlédnutím k vysvětlení zmíněným v Listině, jež uvádějí zdroje těchto ustanovení. Unie přistoupí k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Přistoupení k této úmluvě se nedotkne pravomocí Unie vymezených Smlouvami. Základní práva, která jsou zaručena Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, tvoří obecné zásady práva Unie.* Ve světle tohoto znění bych navrhovala změnu článku 6, který by zakotvoval možnost jedince domáhat se ochrany práv zaručených Listinou skrze Evropskou ústavní stížnost.

Podání Evropské ústavní stížnosti by bylo možné v případě porušení práva vyplývajícího z Listiny buď členským státem při aplikaci práva Evropské unie či samotným orgánem EU. Vznikl by tak kontrolní mechanismus Listiny. Přikláníla bych se k velké inspiraci kontrolním mechanismem Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, kdy by Evropská ústavní stížnost fungovala na obdobném principu. Stížnost by mohli podávat dotčené subjekty, jejichž právo bylo porušeno, Soudnímu dvoru. Ten by judikoval a vykládal ustanovení Listiny, tedy výklad lidských práv. Měl by tak činit obezřetně s ohledem na dočasný výklad práva štrasburského soudu, obzvláště v případech, kde se Listina svými ustanoveními shoduje s Úmluvou. Bude tak nutné rozšířit organizaci Evropského soudního dvora, jenž by byl zcela jistě přetížen.

K redukci případných nedůvodných stížností by přispělo stanovení určitých formálních pravidel, nutných pro přijetí stížnosti. Otázka přípustnosti by připadala v úvahu v případech týkajících se práv vyplývajících z Listiny, potažmo z Úmluvy, k nimž se již Soudní dvůr v předchozích případech vyjádřil. Možnou variantou v těchto případech by byla nepřipustnost stížnosti, což by byl krok podle mě příliš radikální, určitým způsobem by mělo být zajištěno, že skutečně dojde k nápravě. Nebylo by tedy vhodné uvést přímo nepřipustnost stížnosti, ale spíše zavést zjednodušené řízení s tím, že by se porušení práva konstatovalo. Tato přípustnost by mohla být posuzována soudcem-asistentem, jenž by řešil oprávněnost stížnosti. Tedy například též to, zda je stěžovatelem dotčená osoba, jejíž práva byla bezprostředně porušena. Pokud tedy soud dojde k závěru, že právo přiznané Listinou

bylo skutečně porušeno a vznikla tak škoda, ať už majetková či morální, bylo by vhodné se zamyslet nad možnou satisfakcí za učiněnou újmu. Zadostiučinění je přiznáno v rámci Evropského soudu pro lidská práva (článek 41 Úmluvy) při kumulaci tří podmínek, jedná se o osobní a přímou újmu, která je v příčinné souvislosti se zjištěným porušením. Štrasburský soud může uložit žalovanému státu povinnost přestat porušovat dané právo a také odčinit následky tak, aby byl navrácen původní stav, pokud je to samozřejmě možné. To, zda by tento mechanismus fungoval i v rámci Evropské unie je dle mého soudu otázkou, obecně bych se při přiznání jakož i odčinění satisfakce inspirovala právě štrasburským mechanismem, kdy by obdobný systém fungoval i v rámci EU.

Přípustnost podání Evropské ústavní stížnosti by měla být možná do určité lhůty od vyčerpání všech řádných, jakož i mimořádných opravných prostředků na národní úrovni. Požadavek vyčerpání všech opravných prostředků by byl zcela nezbytný. Lhůta pro podání by podle mě neměla být kratší než dva měsíce, avšak ne delší měsíců šesti, jako je tomu u kontrolního mechanismu Úmluvy. Dva měsíce považuji jako možnou nejkratší dobu, osobně bych se přikláněla spíše k období štrasburského kontrolního mechanismu, tedy ke lhůtě měsíců šesti. Článek 6 Smlouvy o Evropské unii bych tedy doplnila o odstavec čtvrtý, v němž by bylo uvedeno:

Ochrany práv zaručených Listinou je možno se domáhat skrze Evropskou ústavní stížnost, kterou je možno podat Soudnímu dvoru po vyčerpání všech opravných prostředků na vnitrostátní úrovni do lhůty šesti měsíců.

Podrobná procesní pravidla, typ řízení pro Evropskou ústavní stížnost bych doplnila do ustanovení SFEU o řízeních před Soudním dvorem.

Změna, kterou navrhuji, je změnou dosti komplikovanou, neboť dochází ke změně samotné Smlouvy o EU, tedy změnu primárního práva, ale problematika kontrolního mechanismu se mi zdá natolik důležitá, že se zlepšení systému bez tohoto zásahu nedosáhne. Otázka kontrolního mechanismu tak zůstává vizí budoucnosti a záleží jen na Unii samotné, jak bude danou situaci řešit.

Resumé

The fundamental rights of the people are at the peak of the pyramid of legislation; they are not loaned to the people, rather they belong to them.

One of the goals of the European Union is to ensure an effective protection policy of the fundamental rights, namely by means of The Charter of Fundamental Rights of the

European Union. The Charter has not yet been taken into consideration by any international or European legal authorities, therefore leaving it only with its declarative nature. For an amateur, the Charter is an unperceivable amount of decisions that must be made by the European Court of Justice. The Charter was mainly inspired by the European Convention of Human Rights, sharing many ideas with it, but including several additional rights that are not in the convention at all. The Charter includes a large amount of the pressing questions that must be answered by the European Court of Justice in the future. The question is how and when these rights in the Charter will be put into practice.

In my opinion, the European constitutional lawsuit should be introduced. The Treaty of Lisbon puts the Charter in primary law status; the revision of this contract is needed. The contract had to overcome many complications but it was finally passed, leaving now the need for an amendment that defines the enforcement policy of the Charter. I would attempt to create a policy by looking for direction in the system of the European convention and determine if the European constitutional lawsuit could function based on the same principle. The subjects, whose rights have been violated, could submit their lawsuits to the European Court of Justice after passing through all of the lower instances. The Court of Justice would then interpret the regulations of the Charter, taking the interpretations of the Court of Justice in Strasbourg into consideration, especially where the Charter deals with similar rights of those in the Convention. Development of the Court of Justice in Luxemburg is necessary, and the determination of formal rules applied to the constitutional lawsuit would be important. Lawsuits that cannot be considered are those, which have already been discussed by the Court of Justice. The legitimacy of these lawsuits can be assessed by the Judge's assistant. In my opinion, the lawsuit should have to be submitted no sooner than two months after and no later than six months after the last decision was made. The question of the enforcement policy is the prime concern of the future; only the European Union can determine the direction of the development of the Charter.

10 Seznam použitých zdrojů

Prameny:

Dokumenty EU – Příloha Mezinárodní politiky 3/2001, Charta základních práv Evropské unie, 2000/C 364/01

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská sociální charta, Revidovaná Evropská sociální charta

Komunitární charta základních sociálních práv pracovníků

Listina základních práv Evropské unie, 2007/C 303/0, Úřední Věstník Evropské unie

Listina základních práv a svobod, usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb.

Nařízení č. 612/68 z 15.10.1968

Občanský zákoník, zákon č. 40/ 1964, ve znění pozdějších předpisů

Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.
Council of Europe

Smlouva o EU, Smlouva o fungování EU (Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie, Brusel 30. dubna 2008, 6655/1/08 REV 1

Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 11/1988

Zákon č. 101/2000, o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 115/2006, o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963, zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Literatura:

- CRAIG, P., de Búrca G.: *EU Law: Text, cases and materials*, Oxford University Press, Oxford 2003
- ČERNÁ, D.: *Standard lidských práv v Evropě*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009
- HARENBERG, B.: *Kronika lidstva*, Fortuna Print spol. s r.o., Bratislava 1992
- HUBÁLKOVÁ, E.: *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*, Linde Praha, a.s., 2003
- PIKNA, B.: *Evropská unie – vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv (na pozadí boje s mezinárodním terorismem)*, Linde Praha, a.s., 2002
- PROUZOVÁ, A.: *Evropský soud pro lidská práva, organizace, pravomoci, řízení*, Linde Praha a.s., Praha 2004
- SVÁK, J.: *Ochrana lidských práv*, Poradca podnikatel'a, spol. s r.o., Bratislava, 2003
- ŠIŠKOVÁ, N.: *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Linde Praha, a.s., 2008
- ŠIŠKOVÁ, N., STEHLÍK, V.: *Evropské právo I*, Linde Praha, a.s., 2007
- ŠTURMA, P.: *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, C.H. Beck, 1999
- TOMUSCHAT Ch.: *Human rights between Idealism and Realism*, Oxford university press, 2008
- ÚŘAD VLÁDY ČR, Odbor informování o evropských záležitostech: *Lisabonská smlouva, konsolidovaný text, smlouvy o EU a smlouvy o fungování EU ve znění Lisabonské smlouvy*, 2008

Články:

- Jurisprudence 1/2009 – Lisabonská smlouva v roli Evropské ústavy? str. 10-12
- Jurisprudence 1/2009 – Ústavní soud ČR k Lisabonské smlouvě, str. 20 -41
- Právní rozhledy, 12/2009, Nový protokol k Evropské úmluvě o lidských právech – dárek k 50. výročí štrasburského soudu, Mgr. L'ubomír Majerčík, LL.M. Aktualita, str.II

Judikatura:

- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva - Case of Rusu v. Austria, Application no. 34082/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, publication date 2.10.2008
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva: Niemietz v. Německo (1992), Série A, vol. 251 - P

Rozsudek SD (ESD) ve věci 48/87 a 227/88, Hoechst AG proti Komisi Evropských společenství
Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Pretty versus Spojené království, rozsudek
z 29. dubna 2002

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Sheffield a Horsam v. Spojené království
ze dne 30.7.1998

Internetové prameny:

Www.radaevropy.cz [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. *Www.radaevropy.cz*. Dostupné z WWW:
<http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=178&Itemid=15>.

Www.unhcr.org [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. *Www.unhcr.org*. Dostupné z WWW:
<<http://www.unhcr.org/refworld/docid/496361e02.html>>.

Www.novinky.cz [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. *Www.novinky.cz*. Dostupné z WWW:
<<http://www.novinky.cz/domaci/181540-klaus-v-rusku-zopakoval-sve-vyhrady-k-lisabonu-a-pozval-medvedeva-do-cr.html>>.

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-12]. Wikipedia. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Listina_z%C3%A1kladn%C3%ADch_pr%C3%A1v_Evropsk%C3%A9ho_unie>.

Www.euroskop.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Euroskop. Dostupné z WWW:
<<http://www.euroskop.cz/204/sekce/listina-zakladnich-prav-eu/>>.

Www.euroskop.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Euroskop. Dostupné z WWW:
<<http://www.euroskop.cz/198/sekce/lisabonska-smlouva/>>.

Www.euroskop.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Euroskop. Dostupné z WWW:
<<http://www.euroskop.cz/8884/sekce/1945-1949/>>.

Odborné přednášky:

Přednášky Dr. Wolframa Karla, Salzburg, říjen 2008 – leden 2009

Přednášky Dr. Ulrike Brandl, Salzburg, říjen 2008 – leden 2009

Přednášky JUDr. Blanky Tomančákové, PhD. LL.M., Ochrana spotřebitele, Olomouc, prosinec
2009

Seznam použitých zkratk

č.	číslo
čl.....	článek
ČR	Česká republika
EHS.....	Evropské hospodářské společenství
EU	Evropská unie
SD	Soudní dvůr
Listina	Listina základních práv Evropské unie
např.	například
odst.	odstavec
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OSCE)
OSN	Organizace spojených národů
popř.	popřípadě
př. n. l.	před naším letopočtem
resp.	respektive
s.	strana
SES	Smlouva o Evropském společenství
SFEU	Smlouva o fungování EU
Smlouvy.....	Smlouva o EU a Smlouva o fungování EU
Společenství.....	Evropské společenství
Soudní dvůr.....	před Lisabonskou smlouvou Evropský soudní dvůr
Úmluva.....	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
Unie.....	Evropská unie
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu

v. versus
tj. to je
tzv. takzvaně

Anotace

Příjmení a jméno autora: Ivona Karpíšková
Název katedry a fakulty: katedra evropského práva a mezinárodního práva
veřejného, PF UP
Název diplomové práce: Ochrana lidských práv v intencích *acquis communautaire*
Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Naděžda Šišková, Ph.D.
Počet znaků: 110 715
Počet titulů použité literatury: 45
Klíčová slova: ochrana, lidská práva, *acquis communautaire*, Evropská
unie, Rada Evropy, Úmluva, Listina, Evropský soudní
dvůr, štrasburský soud, Lisabonská smlouva,
kontrolní mechanismus, budoucnost, judikatura,
generace, efektivita, vynutitelnost, protokol, dodatek
Klíčová slova v angličtině: protection, human rights, *acquis communautaire*, European
union, Council of Europe, Convention, Charter, European
court of justice, court of Strasbourg, Treaty of Lisboa,
control– system, future, judicature, generation, effectiveness,
force, protocol, amendment

Tato diplomová práce se zabývá ochranou lidských práv v rozsahu *acquis communautaire*. S pomocí výkladu Listiny základních práv EU a Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod oba dva dokumenty porovnává, hledá jejich společné jakož i rozdílné body a zamýšlí se nad budoucím vývojem ochrany. Pozornost je dále věnována Lisabonské smlouvě, která významným způsobem ovlivnila danou problematiku a bez níž by se úvahy o ochraně

lidských práv v intencích *acquis communautaire* ubíraly jiným směrem. Věnovala jsem se i povaze judikatury Evropského soudního dvora v Lucemburku jakož i Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Zmíněn je i kontrolní mechanismus Úmluvy, z něhož je brán velký příklad pro případný kontrolní mechanismus Listiny, včetně problematického Protokolu 14 a 14 bis. Součástí diplomové práce jsou také úvahy a doporučení *de lege ferenda* nad budoucím statutem Listiny.

This dissertation work aims to provide the information about the protection of human rights in *acquis communautaire*. Through the Charter of Fundamental Rights of the European Union and the European Convention of human rights it compares the both documents and it speculate about the future evolution of the protection. The work tries to find the common points of these documents and their differences as well. The attention is given to Treaty of Lisbon, which changed the whole protection of human rights. I wrote about the judiciary of the Court of Justice of the European Union and the European Court of human rights in Strasbourg as well. It makes a remark about the control-system of European Convention of human rights, it should be an inspiration for the future control-system of the charter. A part of this dissertation work are the considerations and *advice de lege ferenda* about the future statute of the Charter.